

Rabobank

De Kracht van Oss

Perspectief door goede keuzes en krachtige samenwerking

November 2010

Voorwoord

Beter doen waar je goed in bent. Dat is het idee

Als coöperatieve Rabobank zijn wij diep geworteld in de samenleving waarin en waarvoor wij dagelijks opereren. Het is onze ambitie om ondernemende mensen te ondersteunen bij het realiseren van hun ambities. Voor ons was het dan ook vanzelfsprekend dat wij in tijden van economische onrust en lokale onzekerheid een impuls willen geven aan de economische kracht van Oss.

Oss heeft al veel te bieden; voor ondernemers en voor haar inwoners. Maar ook andersom; het bedrijfsleven is voor Oss en de omliggende regio van grote betekenis.

Met dit onderzoek naar de economische kracht van Oss willen wij in eerste instantie die kracht transparanter maken en zoeken naar mogelijkheden om die kracht verder te versterken.

Wij staan in deze ambitie niet alleen. In de gemeente Oss, de drie overkoepelende ondernemersorganisaties, OIK, Tibo en OVO en de Kamer van Koophandel hebben wij partners gevonden om De Kracht van Oss te ontdekken en de verbeterkansen te grijpen. Gedurende het onderzoek zijn zij nauw betrokken geweest bij de voortgang. Hun functie als klankbord heeft de onderzoekers van de afdeling Kennis en Economisch Onderzoek van Rabobank Nederland in staat gesteld om een volledig en breed gedragen document op te stellen.

Graag spreken wij onze waardering en dank uit aan deze partners. Maar zeker ook aan de geïnterviewden. Zij hebben ieder vanuit hun specifieke deskundigheid en betrokkenheid een belangrijke inhoudelijke bijdrage aan de totstandkoming van dit rapport geleverd.

Een belangrijk element van De Kracht van Oss zijn de bestaande vormen van samenwerking. Voor Oss is het duidelijk dat samen werken om sterker te worden kan leiden tot een aantrekkelijk perspectief. Deze eindrapportage verbindt dat element aan aanknopingspunten voor toekomstige acties.

Waar wij er als Rabobank naar streven om morgen beter te zijn dan vandaag vertrouwen wij erop dat het resultaat van dit economisch onderzoek en de daarop gebaseerde aanbevelingen een impuls zullen zijn om een nog krachtiger Oss te realiseren.

Beter doen waar je goed in bent, is daarbij het idee.

Namens Rabobank Oss en omstreken en de Stuurgroep "De Kracht van Oss"

Theo Vinken
directievoorzitter

Fabian van der Horst
directeur Bedrijven

Inhoudsopgave

Inleiding	5
Doel- en vraagstelling	5
Aanpak.....	5
Leeswijzer	6
De Kracht van Oss - conclusies en aanbevelingen	7
Macro-economische omstandigheden: economie klimt uit dal	7
De conjunctuurgevoeligheid van de Osse economie.....	8
Productiekrimp en winsterosie in 2009	9
Oss vervult regionale rol voor werken, wonen en winkelen.....	10
De industrie in Oss: positie in een globaal speelveld.....	11
De logistiek in Oss: van dienende naar dragende sector	13
De zakelijke dienstverlening in Oss: subregionale ruimte	14
Tot slot.....	14
1 Het economisch presteren	15
1.1 Bergop gaat langzamer dan bergaf	15
1.2 De economie van Oss	16
1.3 De Regionaal-Economische Thermometer	17
1.4 Thermometerstand	18
1.5 Economische groei.....	19
1.6 Economische kracht.....	22
1.7 Economische verwachting.....	24
1.8 Conclusie	26
2 De functies van Oss	28
2.1 De woonfunctie van Oss	28
2.2 De werkfunctie van Oss.....	31
2.3 De winkelfunctie van Oss.....	33
2.4 Conclusie	36
Sectorstudies	37
3 Industrie	37
3.1 Inleiding.....	37

3.2	De industrie in cijfers.....	38
3.3	Farmaceutische industrie.....	40
3.4	Metaal- en machine-industrie.....	41
3.5	Voedingsmiddelenindustrie	42
3.6	Trends en ontwikkelingen	42
3.7	Visie en aanbevelingen.....	43
4	Logistiek	45
4.1	Inleiding.....	45
4.2	Logistiek in cijfers	45
4.3	Trends en ontwikkelingen	47
4.4	Visie en aanbevelingen.....	48
5	Zakelijke dienstverlening.....	49
5.1	Inleiding.....	49
5.2	De zakelijke dienstverlening in cijfers	49
5.3	Trends en ontwikkelingen	50
5.4	Visie en aanbevelingen.....	51
	Bijlagen	53
	Bijlage 1: Definities economische thermometer	53
	Bijlage 2: Vaarwegen en belangrijkste binnenhavens Nederland	54
	Bijlage 3: Referentielijst	55
	Colofon	57

Inleiding

De ontwikkeling van Oss kent pieken en dalen. Dit vindt zijn oorsprong in het industriële profiel en karakter van de stad. Oss is onlosmakelijk verbonden met de industrie en dan vooral de voedingsmiddelen- en farmaceutische industrie. Eind 2008 kwam mondiaal, landelijk en regionaal een abrupt einde aan een periode van sterke economische groei. Als gevolg daarvan kwamen ook de prestaties van het Osse bedrijfsleven in 2009 en 2010 onder druk te staan. Dit is onder meer verklaarbaar vanuit het internationale en industriële accent van een groot deel van het Osse bedrijfsleven. Naast deze conjuncturele ontwikkeling staat de werkgelegenheid in de industrie structureel onder druk vanwege de verplaatsing van arbeidsintensieve activiteiten naar lagelonenlanden. Op nationaal niveau doet deze trend zich geleidelijk voor, op lokaal en regionaal niveau gaat dit echter schoksgewijs. Nationaal stonden de afgelopen kwartalen in het teken van – aarzelend- economisch herstel. In Oss wijst het sentiment nog op een lagedrukgebied. Dit maakt dat er zowel bij Rabobank Oss en omstreken als bij andere betrokken partijen (gemeente Oss, OIK, OVO, TIBO en Kamer van Koophandel) een duidelijke 'sense of urgency' bestaat om het tij te keren. Reden temeer om juist nu de krachten te bundelen en in actie te komen.

Doel- en vraagstelling

In opdracht van Rabobank Oss e.o. heeft de afdeling Kennis en Economisch Onderzoek (KEO) van Rabobank Nederland een onderzoek gedaan naar de 'Kracht van Oss'. Met dit onderzoek heeft de opdrachtgever twee doelen voor ogen:

1. *Inzicht bieden in de economische kracht van Oss.*
2. *Inzicht bieden in wat kan worden gedaan om deze economische kracht te versterken.*

Uit deze doelstelling vloeien vier onderzoeksvragen voort:

1. *Wat zijn de belangrijkste kenmerken van de economie van Oss, hoe heeft het bedrijfsleven in 2009 gepresteerd en wat zijn de economische vooruitzichten?*
2. *Wat is de functie van Oss in de regio en in welke mate weet men inwoners, werknemers en consumenten van binnen en buiten de gemeente aan zich te binden?*
3. *Wat zijn de kenmerken van de industrie, logistiek en zakelijke dienstverlening in Oss, welke trends doen zich voor en waar liggen kansen voor het bedrijfsleven?*
4. *Wat kunnen lokale/regionale belanghebbenden (ondernemers en hun organisaties, overheid, bank) doen om de industrie, logistiek en zakelijke dienstverlening zodanig te versterken dat daarmee een krachtigere lokale economie wordt verkregen en aan welke randvoorwaarden moet daarbij worden voldaan?*

Aanpak

Om de kracht van Oss in dit onderzoek te kunnen duiden, is een grote verscheidenheid aan bronnen gebruikt. Openbaar beschikbare gegevens, eerdere studies van onderzoeksbureaus en beleidsrapporten van overheden vormen, aangevuld met eigen Rabo-

bankdata de cijfermatige onderbouwing van het verhaal. De uitkomsten van deze analyses zijn vervolgens getoetst in een aantal interviews met regionaal betrokken en twee bijeenkomsten met de voor dit onderzoek geformeerde stuurgroep. In de bijlage is een overzicht opgenomen van geraadpleegde personen en bronnen en van de samenstelling van de stuurgroep.

Leeswijzer

De vier onderzoeksvragen vormen de rode draad voor de inhoudelijke hoofdstukken. Hoofdstuk 1 - *Het economisch presteren* gaat in op de structuur, prestaties en verwachtingen van de Osse economie. De kracht van Oss als woon-, werk- en winkelstad komt terug in hoofdstuk 2 - *De functie van Oss*. Vervolgens schetsen drie hoofdstukken – *Industrie, Logistiek* en *Zakelijke dienstverlening* - de kenmerken en kansen voor deze sectoren in Oss.

De vijf hoofdstukken sluiten elk af met een conclusie. Op basis van deze conclusies is een overkoepelend hoofdstuk met conclusies en aanbevelingen opgesteld. Dit hoofdstuk is aan het begin van dit onderzoeksrapport geplaatst.

De Kracht van Oss - conclusies en aanbevelingen

Macro-economische omstandigheden: economie klimt uit dal

Macro-economisch dieptepunt ligt achter ons

Macro-economisch gaat het de goede kant op. We profiteren van de aantrekkelijke wereldhandel en de goedkope euro. Dat is gunstig voor sectoren en bedrijven die vooraan in de conjunctuurcyclus zitten en dat is relatief goed voor Oss. Althans in theorie, want uiteindelijk maken de ontwikkelingen bij individuele bedrijven het verschil.

Conjunctuurvolgers leven nog niet op

Maakactiviteiten hebben het de afgelopen periode moeilijk gehad, maar zullen als eerste weer van de opleving profiteren. De industrie is daarvan een sprekend voorbeeld en toont op dit moment tekenen van herstel. Een aantal conjunctuurvolgers heeft het nog moeilijk. De bouwnijverheid, die ook voor Oss belangrijk is, zal voorlopig minder van het herstel profiteren. Zolang de woningmarkt slap is en de nieuwbouwproductie laag, blijven de perspectieven voor de bouwnijverheid bescheiden.

Vertrouwen blijft zwak

We zitten nu op een omslagpunt en daardoor zullen we de komende tijd grote en waarschijnlijk verwarrende verschillen zien. Aan de ene kant de signalen dat het dieptepunt definitief achter ons ligt, bevestigd op de aardig zonnige derde dinsdag van september. Aan de andere kant de in het dagelijkse leven voelbare nasleep van de recessie en laagconjunctuur, nog steeds verschijnende berichten over reorganisaties en ontslagen, een bescheiden koopkrachtplaatje voor 2010 en 2011 en vertrouwensindicatoren die –zeker bij de consument– nog niet in het groen zitten. Onder dergelijke omstandigheden is het belangrijk om goed de vinger aan de pols te houden en eenduidig over signalen te communiceren. Houd rekening met de gevoeligheid voor negatieve prikkels. Hier ligt een verantwoordelijkheid voor de overheid (gemeente, provincie), de Rabobank als (mentaal) marktleider, ondernemersorganisaties en andere instanties en organisaties, waaronder de Kamer van Koophandel.

Communiceer zorgvuldig en evenwichtig

Aanbeveling 1: Intensiveer samenwerking van overheid en bedrijfsleven

De kracht van Oss zit in de diepgewortelde samenwerking van overheid en bedrijfsleven. Oss is een samenwerkingsstad, ventileer deze kracht op uniforme manier. Communiceer als betrokkenen ook in deze tijd zorgvuldig en onderbouwd, zowel van de zijde van de overheid, als van die van het bedrijfsleven en daarmee verbonden organisaties. Stem belangrijke communicatie met elkaar af. Goed nieuws is ook nieuws.

Achterdeur dicht, geen druppel onnodig morsen

Aansluitend op het voorgaande kan worden gesteld dat Oss het zich niet kan permitteren om 'verder en onnodig' economie en ondernemerschap te verliezen. Het is terecht dat nu alle aandacht uitgaat naar de acute problemen, maar we moeten ons realiseren dat ongetwijfeld meer bedrijven in zwaar weer zitten, vanwege de conjuncturele situatie of de specifieke Osse problemen. Ook daar past een nauwlettende vinger aan de pols.

Aanbeveling 2: Wees alert en oplossingsgericht

Voorkom voor bedrijven en gezinnen die het moeilijk hebben verdere onherstelbare schade door gezamenlijk (ondernemer, accountant, bank, schuldeisers, overheid) naar oplossingen te zoeken. Ondernemersverenigingen spelen hierbij een verbindende rol richting hun achterban. Saneren is altijd beter dan een faillissement. Inventariseer daartoe de kansen en bedreigingen bij bedrijven en gezinnen die relatief zwaar door de moeilijke omstandigheden worden getroffen (bijvoorbeeld wanneer beide kostwinners hun baan verliezen).

Aanbeveling 3: Faciliteer behoud van kennis

De kracht van Oss zit in de clustering van kennis, onder meer op farmaceutisch terrein. Kennis vervliegt snel. Handel daarom adequaat om kennis te behouden. Lever ook vanuit de lokale bancaire en ondernemersomgeving zo concreet mogelijke inzet om goed opgeleide mensen perspectief en een plek te bieden, in een dienstbetrekking of als zelfstandig ondernemer.

Aanbeveling 4: Stimuleer ondernemerschap

Ondernemerschap is de centrale pijler onder de lokale economie. Regionale ontwikkelingsmaatschappijen/investeringsmaatschappijen of een regio/investeringsfonds, waarin publieke en private middelen worden gebundeld, kunnen ondernemers ondersteunen. De ervaring leert echter dat zij zelden daarvoor in de plaats kunnen treden. Dat neemt niet weg dat het in deze fase (van Oss én de conjunctuur) goed is om te onderzoeken in welke mate een vorm van publiek-private participatie kan helpen om de Osse economie te stimuleren – en die vervolgens weer naar de achtergrond te laten treden. Deze participatie zou zich kunnen richten op vermogensverstrekking, maar nog veel meer op marktkansen, ondernemerschap en bedrijfsvoering: lokaal mentor-schap.

De conjunctuurgevoeligheid van de Osse economie

Oss is niet voor niets industriestad; sectorverbreiding zal slechts geleidelijk verlopen

Veel zaken spelen eerder op regionaal dan lokaal niveau

De recente ontwikkelingen bevestigen de gevoeligheid van de Osse economie voor conjuncturele schommelingen. Het ligt dan voor de hand om te blijven streven naar een breder gefundeerde lokale economie. Voor Oss kan daarbij vooral sprake zijn van versterking van de dienstverlening, deels gericht op het bedrijfsleven, deels op de consument, bijvoorbeeld op het vlak van toerisme en recreatie. De ervaring leert echter dat dit zeer langlopende trajecten zijn en het vaak niet voor niets is, dat sprake is van een zekere regionale specialisatie. Deze hangt samen met de mate waarin een gebied zich onderscheidt op vestigingsplaatsfactoren als beschikbaarheid grondstoffen, bereikbaarheid, arbeidspotentieel en de nabijheid van afzetmarkten. Zo vestigde de industrie zich van oudsher op de plaats waar men de beschikking had over haar belangrijkste grondstoffen. De zakelijke dienstverlening heeft, onder andere vanuit het oogpunt van afzetmarkt, een sterke voorkeur voor centralisatie in grootstedelijke gemeenten. De opgave voor de toeristisch-recreatieve sector ligt vooral in het verbinden van verschillende elementen tot een gevarieerd en kwalitatief onderscheidend product. Tegen die achtergrond is een specialisatie van Oss, gericht op de industrie, logistiek en daarmee verbonden activiteiten nog niet zo'n

In regionaal verband is specialisatie zo gek nog niet

slechte keuze. Wel is het daarbij een optie om binnen de sector voldoende differentiatie te houden. Daarnaast zou een dergelijke strategie moeten samengaan met samenwerking en afstemming op een hoger, bovengemeentelijk niveau. Op die wijze kan (op dat niveau) een evenwichtige economie worden verkregen, die bestand is tegen eenzijdige schokken. Een dergelijke benadering doet ook recht aan het feit dat veel markten –waaronder de arbeidsmarkt– bovenlokaal functioneren, zie bijvoorbeeld de aanzienlijke pendelstromen in de regio.

Aanbeveling 5: Benut de ruimte voor verbreding van de economie

De kracht van Oss zit in de aanwezige ruimte voor het bedrijfsleven. Gebruik deze om met als vertrekpunt een goede (boven-)regionale samenwerking en afstemming de basis onder de lokale economie te verbreden door waar mogelijk een grotere variëteit van activiteiten, bedrijven en sectoren een plaats te geven. Onderschat daarbij de kracht van het midden- en kleinbedrijf niet (inclusief starters en ZZP'ers): vele kleintjes maken ook één grote en zijn vaak gezamenlijk een stuk stabiel. Oss heeft daarbij vooral veel te bieden aan (industrie- en transport-) bedrijven in de food, health en farma en hun gespecialiseerde toeleveranciers.

Oss is (was) goed op weg

De huidige uitdagingen kunnen niet verhullen dat Oss een knappe inhaalslag heeft gemaakt en vanuit een onderscheidend verleden een sprong voorwaarts heeft gezet. We zien dat onder andere terug in een relatief gunstige werkgelegenheidsontwikkeling in het afgelopen decennium, resulterend in een volwaardige werkregio met een substantiële omvang. Niet alleen voor Oss zelf, maar ook voor de omliggende kernen en gemeenten. In 2009 is deze lijn in negatieve zin omgebogen. De Osse economie is relatief hard door de recessie getroffen, vanwege haar –op dit moment– ongunstige sectorstructuur (oververtegenwoordiging van conjunctuurvolgers) en de daarvan afhankelijke sectoren (bijvoorbeeld logistiek) en bedrijven.

Productiekrimp en winsterosie in 2009

Vooraf op economische *groei*, zoals gemeten met de Regionaal-Economische Thermometer (RET) van Rabobank Nederland, is Oss in 2009 flink achtergebleven bij het landelijk gemiddelde. We zien dat terug bij de productiekrimp en de winsterosie van het Osse bedrijfsleven. En dat niet alleen bij de industrie, maar in het verlengde daarvan ook in de sectoren transport/logistiek en handel. Daarnaast liepen de investeringen en de werkgelegenheid in Oss aanzienlijk terug.

Economische kracht van Oss bovengemiddeld

Ondanks de groeiklappen die Oss kreeg als gevolg van de recessie ligt de economische *kracht* van Oss nog boven het landelijk gemiddelde. De economische kracht komt deels tot uiting in een behoorlijke financiële structuur van het bedrijfsleven (iets beter rendement op eigen vermogen) en een arbeidsproductiviteit die zich duidelijk in positieve zin van andere regio's onderscheidt. De inbreng en aanwezigheid van de industrie, die garant staat voor hoge productiviteitscijfers, is daarbij van belang. Daarnaast is Oss een belangrijk centrum van werkgelegenheid, niet alleen voor de gemeente zelf, maar ook voor omliggende

de kernen en gemeenten. Oss vervult daarmee (nog steeds) zijn functie als motor voor de regionale economie.

Aanbeveling 6: Verzilver en benut regionale samenwerking

De kracht van Oss zit in de regionale samenwerkingsverbanden, A(s)50, Waalboss en 5-sterren regio. Intensiever samenwerking met andere gemeenten en de provincie om de actuele én structurele vraagstukken van Oss aan te pakken. Zoek afstemming, krachtenbundeling en gezamenlijke regie. Zoek samenwerking in eerste instantie op het niveau van de buurgemeenten Veghel, Uden en 's-Hertogenbosch/Nijmegen. Laat provinciegrenzen geen belemmering zijn om goede samenwerking met Nijmegen op te bouwen, vooral op het vlak van kennis/health.

Aanbeveling 7: Kijk over de Osse grenzen heen

De kracht van Oss zit in harde netwerken (positie Noordoost-Brabant) maar ook in zachte (mentale) netwerken van bedrijven/overheid en samenleving. Blijf echter niet te lang op de schaal van Oss denken; soms werken oplossingen op een grotere schaal beter. Zoek en versterk lijnen, regionaal/ruimtelijk, maar ook in clusters van bedrijven en activiteiten. Act local, think global.

Oss vervult regionale rol voor werken, wonen en winkelen

De 'uitdaging van Oss' is de uitdaging van de regio

De mate waarin de Osse werkgelegenheid ten goede komt aan de regio is terug te zien in de bestaande pendelstromen. De samenhang tussen Oss en de regio komt ook naar voren als we kijken naar de woonfunctie (verhuizingen) en de winkelfunctie (koopstromen) naar Oss. Oss heeft een duidelijke regionale functie, maar niet het bovenregionale karakter van nabijgelegen steden als 's-Hertogenbosch en Nijmegen. De bestaande interactie en onderlinge verbondenheid/afhankelijkheid op het gebied van werkgelegenheid geven aan dat ontwikkelingen in Oss niet zonder gevolgen zijn voor de omliggende regio.

De toekomstige woonfunctie van Oss is in sterke mate afhankelijk van de ontwikkeling van vraag en aanbod op de woningmarkt. In Oss worden diverse nieuwbouwprojecten gerealiseerd om in de toekomstige vraag te voorzien. Het platform Wonen in Oss fungeert daarbij als medium om mensen te laten zien wat Oss als woonstad te bieden heeft. De toekomstige ontwikkeling van vraag en aanbod wordt beïnvloed door processen die deels conjunctureel en deels structureel van aard zijn. Structureel leiden huishoudensverdunding en vergrijzing tot een verandering in de woonwensen. Conjunctureel heeft het voorzichtige herstel van de economie als gevolg dat de markt voor koopwoningen nog niet op het niveau van voor de crisis is. Het dieptepunt lijkt achter de rug maar het toekomstig herstel is deels ook afhankelijk van de aantrekkelijkheid van Oss als werkgemeente.

Aanbeveling 8: Creatie van werkgelegenheid dient alle functies

De kracht van Oss zit in de compleetheid van haar functies, wonen, werken en winkelen. Versterking van de ene functie kan ook een versterking van de andere functies teweeg brengen. Ontwikkeling van werkgelegenheid speelt een sleutelrol en dient na deze lastige periode ook (top)prioriteit te krijgen.

Aanbeveling 9: Zet de woonfunctie van Oss verder op de kaart

Ondanks de ruime werkgelegenheid en de woonmogelijkheden in Oss kent de gemeente een licht vertrekoverschot. Vanuit de ruimtelijke ligging en intrinsieke kwaliteiten heeft Oss een aantrekkelijk woonpotentieel. Werk daarom samen om de aantrekkelijkheid van Oss als woon- en leefomgeving verder te versterken en te benadrukken.

Aanbeveling 10: Verbind winkelen met toerisme en recreatie

Betrokkenen geven aan dat het centrum van Oss als verblijfsgebied de afgelopen jaren is verbeterd. De geplande herontwikkeling van de V&D-locatie geeft hier een vervolg aan. Tevens blijft een verdere versterking van de combinatie van winkelen, voorzieningen en toerisme/recreatie (T&R) noodzakelijk. Integreer de diversiteit aan promotieactiviteiten. Oss hoeft geen 's-Hertogenbosch of Nijmegen te worden, maar kan zich heel goed in positieve zin onderscheiden met een goed aanbod van consumentenproducten en passende dienstverlening, zonder de nadelen van de grote stad (bereikbaarheid, parkeergelegenheid et cetera). Gezien zijn grote buitengebied past Oss zeer goed in de regionale T&R-keten. Versterk de T&R-verbindingen en ketens van attracties en activiteiten in Noordoost-Brabant, Arnhem-Nijmegen en Noord-Limburg. Maak combinaties van stad en land, groen en blauw, historie en eigentijds, cultuur en actief

De industrie in Oss: positie in een globaal speelveld

Globalisering en productieverplaatsing zijn onomkeerbare trends

De industrie is een sector die volop in ontwikkeling is en voorop loopt, c.q. op de tocht staat van de internationale en conjuncturele wind. Grote (structuur-) verschuivingen (ook in de toekomst), mondiale concurrentie, werkgelegenheidsontwikkeling die onder druk staat en de noodzaak om in strategische termen te denken over de toekomstmogelijkheden van de industrie in ons land, vragen alle aandacht.

Hoedo Nederland Kennisland?

Rijksbeleid is gericht op versterking van de kenniscomponent in de gehele economie en de industrie in het bijzonder. Dit gebeurt vanuit de constatering dat de slag om productiecapaciteit tegen de achtergrond van mondialisering en lagelonenlanden niet gemakkelijk kan worden gewonnen. De case van MSD/Organon is aanleiding om vraagtekens te zetten bij de uitvoering van het kennisbeleid van de overheid en de consistentie waarmee Europese overheden handelen. Een thematiek die herkenbaar is in Oss, maar waarvan de oplossing op een veel grotere schaal dan Oss alleen moet worden gevonden.

Voor de industrie is het noodzakelijk de productiviteit te verhogen om de concurrentie met lagelonenlanden aan te kunnen gaan. Kennis of kostenbeheersing en een hogere productiviteit leiden immers tot onderscheidend vermogen. De industrie is van grote betekenis voor Oss. Zij is goed voor meer dan een kwart van de werkgelegenheid. Oss staat dan ook in de top 20 van Nederlandse industriegemeenten. We zien dat terugkomen in beleidskeuzen van de gemeente en het inrichtings-, ruimtelijke ordenings- en bedrijfsterreinenbeleid. We zien ook veel gerelateerde handel en logistieke activiteiten, die qua oorsprong, maar ook momenteel nog veel relaties met de sector hebben.

De opgaven voor de Osse industrie lopen in grote lijnen parallel aan de nationale schaal. Gezien de aard van de problematiek ligt het dan ook voor de hand

om de zaak gezamenlijk aan te pakken en misschien zelfs het voortouw bij de (Rijks-)overheid neer te leggen.

Mogelijk MSD-effect niet geheel duidelijk; compleetheid stad kan dit niet compenseren.

De ontwikkelingen bij MSD/Organon zorgen voor onzekerheid. De impact van deze ontwikkelingen en het mogelijke verdwijnen van belangrijke kennis is tot een nationaal aandachtspunt uitgegroeid. Diverse initiatieven, zoals de Life Science Campus en een verkoop of doorstart van (delen) van MSD/Organon zijn opgestart en de mogelijkheden worden momenteel onderzocht. Feit is dat Oss wel eerder dergelijke crises heeft gehad en (telkens) heeft overleefd. De vraag op dit moment is hoe zwaar de uiteindelijke effecten van de crisis zullen zijn en welke factoren/sectoren in staat zijn om compensatie te bieden. De sterke focus op industrie lijkt in de huidige omstandigheden een belemmering voor de lokale economie, maar een dergelijke formulering doet te weinig recht aan het feit dat de industrie Oss ook groot heeft gemaakt, tot wat de gemeente nu is: een redelijk complete stad die desondanks last heeft van een voor dit moment 'ongelukkige' sectorstructuur.

Aanbeveling 11: Onderstreep het belang van de industrie

De kracht van Oss is verbonden met de kenmerken van de industrie, een hoge arbeidsproductiviteit en een ruim werkgelegenheidsaanbod. Osse industriële bedrijven zijn gebaat bij een eenduidig industriebeleid vanuit de Rijksoverheid. Het belang van de industrie is op gemeenteniveau volop bekend. Op afstand in Den Haag kan dit minder zijn. Overweeg als industriegemeenten of als regio de manieren om het belang van de sector ook in Den Haag op de agenda te krijgen/zetten. Bepaal ook wie hierin als aanjager/kartrekker kan fungeren.

De logistiek in Oss: van dienende naar dragende sector

Betekenis logistieke sector overstijgt schaal van Oss

Van oorsprong heeft de logistieke sector een sterke verbondenheid met de industriële activiteiten in Oss, maar er is ook (fysieke) verbondenheid met de stad en de regio via infrastructuur, bereikbaarheid en voorzieningen (trimodaliteit). Deze factoren hebben ertoe geleid dat de sector voor Oss van relatief grote betekenis is. Inmiddels bedient de sector (vanuit Oss) veel meer klanten dan alleen uit de industrie of alleen uit de regio.

Het is een sector met dunne marges, waarin organisatie, efficiency, (schaal-)grootte, internationalisatie, kostenbesparing- en duurzaamheidsaspecten zeker op dit moment het verschil tussen winst en verlies maken. Dit vertaalt zich onder meer in steeds fijnere netwerken van distributieregio's, waaraan veel verschillende schakels (modaliteiten, partijen) hun bijdragen leveren.

De logistiek heeft het niet gemakkelijk (gehad). Er zijn nog steeds berichten over partijen die moeite hebben om het hoofd boven water te houden en gedwongen zijn om te saneren. Dit zal zich ook in de nabije toekomst voortzetten en er is geen reden om te veronderstellen dat de regionale of lokale situatie daarvan in belangrijke mate zal afwijken.

Ligging en infrastructuur maken Oss aantrekkelijk voor logistiek

Qua infrastructuur en ligging heeft de regio veel logistieke potentie. De vraag is echter op welke schaal die potentie het beste te gelde kan worden gemaakt. Oss kan een substantiële schakel zijn in de achterlandverbindingen vanuit de Rijnmond, maar zal er wel rekening mee moeten houden dat zijn onderscheidend vermogen niet zit in het afhandelen van 'dikke' goederenstromen, maar veel meer in het bedienen van nichemarkten, gericht op specifieke bedrijven of producten. Ondanks dat de sector per definitie mobiel is, zijn er veel factoren die bedrijven aan een regio binden, zoals infrastructuur, ruimte voor op- en overslagactiviteiten en de personele factor. De trend dat logistieke activiteiten steeds meer verschuiven van 'doen' naar 'organiseren' maakt duidelijk dat de gebondenheid met de vestigingslocatie ook in deze sector afneemt en extra inspanningen nodig zijn om bedrijven te binden.

Aanbeveling 12: Hou de verbinding met de logistiek

De kracht van Oss zit in de fysieke verbindingen (weg, water en spoor) en de kennis en het organisatievermogen van zijn logistieke bedrijven. De in Oss gevestigde bedrijven onderscheiden zich in positieve zin op deze punten. Versterk en faciliteer samen met de betreffende ondernemers het logistieke cluster, door ruimte te geven aan bedrijvigheid, ondernemersinitiatieven en samenwerking met scholen en kennisinstellingen. Het logistieke cluster van Oss wordt gedomineerd door enkele toonaangevende bedrijven die als geen ander kijken op de mogelijkheden en verbeterpunten. Zorg er –ook als overheid– voor om daarop aangesloten te zijn.

Wat is het antwoord van Oss op de concentratietrend bij dienstverleners?

De zakelijke dienstverlening in Oss: subregionale ruimte

In het afgelopen decennium is het belang van de zakelijke dienstverlening in Nederland voor wat betreft werkgelegenheid verder toegenomen. Daarbij vond een sterke concentratie op goed bereikbare en centrale locaties plaats. De onomkeerbare concentratietendens bij zakelijke dienstverleners lijkt niet direct in het voordeel van Oss. Aan de andere kant biedt het dienstverleners in sommige branches wel het voordeel om zich als regionaal betrokken partij te profileren, door het functionele en soms zelfs ruimtelijke 'gat' op te vullen dat de grotere concerns achterlaten. Voor facilitaire dienstverleners (beheer, schoonmaak, beveiliging et cetera) is nabijheid van de klant een belangrijke factor, waardoor clustering van kennis en capaciteit veel minder aan de orde is dan bij zakelijke dienstverleners. In zekere zin zijn er overeenkomsten tussen industriële activiteiten en facilitaire dienstverleners, ook waar het gaat om de inzet van mensen en middelen. Hierdoor is een geleidelijke uitruil tussen industrie en facilitaire dienstverlening niet onlogisch. Dit wordt bevestigd door het feit dat de opkomst van de facilitaire dienstverlening mede is gestimuleerd door de concentratie op kernactiviteiten in andere sectoren, waaronder de industrie.

Aanbeveling 13: Creëer de mogelijkheden voor zakelijke starters

De zakelijke dienstverlening is in Oss nooit de dragende sector geweest. In het afgelopen decennium is de omvang van de sector ook in Oss duidelijk toegenomen. De mogelijkheden voor de stad liggen eerder bij kleinschalig dan bij grootschalig. Faciliteer daarom ook de vestigingsmogelijkheden voor starters in de sector. Ondernemers, gebruik je regionale betrokkenheid als onderscheidend vermogen.

Tot slot

Aanbeveling 14: Wees trots op Oss

De kracht van Oss zit in zijn betrokken, gemotiveerde en hardwerkende mensen: ondernemers, bestuurders en burgers en de intensieve samenwerking en afstemming die zij hebben. Koester en versterk dit en laat de successen ervan zien, zodat er een olievlekwerking ontstaat. Speel elkaar de bal toe en probeer elkaar niet de loef af te steken. Waarom iets van ver halen als het ook om de hoek beschikbaar is? Communiceer ook goed nieuws en laat een ieder op zijn schaal en binnen zijn mogelijkheden de kracht van Oss benadrukken met overkoepelende thema's als: 'Wonen.... dat is Oss', 'Vestigen.....juist in Oss', 'Samenwerken.....dat is Oss'. Lokaal ambassadeurschap: ik kom uit Oss en ben daar trots op!

1 Het economisch presteren

Dit hoofdstuk behandelt de economische prestaties van het bedrijfsleven in Oss. Om deze in perspectief te plaatsen, beginnen we met een schets van de macro-economische ontwikkelingen in Nederland in 2009. Daarna staan we stil bij de structuur van de Osse economie aangezien deze doorgaans sterk bepalend is voor de prestaties van het bedrijfsleven. Na een korte uitleg van het onderzoeksmodel (de Regionaal-Economische Thermometer) volgt de analyse van de economische prestatie en de onderliggende groei- en krachtindicatoren. Dit hoofdstuk sluit af met een vooruitblik op de ontwikkeling van de Osse economie in 2010 en 2011.

1.1 Bergop gaat langzamer dan bergaf

Na een aantal jaren van hoge economische groei gooide de kredietcrisis in 2008 roet in het eten. In de loop van 2008 was nog sprake van een geleidelijke afkoeling van de reële economie. Maar in het laatste kwartaal van dat jaar werd de Nederlandse economie meegetrokken in de vrije val van de wereldhandel. Daarmee kwam abrupt een einde aan de periode van hoogconjunctuur en sloeg de zeer uitbundige groei van de Nederlandse economie om in een forse krimp.

De afgelopen recessie was de hevigste sinds de jaren dertig van de vorige eeuw. De economie werd in totaal meer dan 5 procent kleiner. Sinds medio 2009 klimt onze economie weer langzaam uit het dal en kunnen we spreken van een voorzichtig en broos herstel. Voorzichtig omdat de groei beperkt is. Broos omdat de duurzaamheid ervan onzeker is.

De Nederlandse economie groeide in het derde en vierde kwartaal van 2009 met 0,6 procent ten opzichte van een kwartaal eerder. De groei werd vooral gedragen door de toegenomen export als gevolg van de opleving van de internationale handel. Ook in de eerste twee kwartalen van 2010 werden positieve groeicijfers behaald (0,5 en 0,9 procent). In het tweede kwartaal van 2010 zijn vooral de investeringen in voorraden en vaste activa fors gestegen doordat de industriële productie herstelt. Een groot deel van die voorraden komt echter uit het buitenland, wat dus niet bijdraagt aan het bruto binnenlands product (BBP) van Nederland. Dit verklaart ook waarom de invoergroei relatief groot was ten opzichte van de uitvoergroei, waardoor de buitenlandse handel een negatieve bijdrage leverde aan de BBP-groei van ons land.

De consument haakt nog niet echt aan en blijft de kat uit de boom kijken. Hoewel de werkgelegenheid weer langzaam oploopt, is de werkloosheid hoger dan voor de recessie. Dit creëert onzekerheid en heeft impact op de koopkracht en een neerwaarts effect op de consumentenbestedingen. Ook het economisch beleid van de komende kabinetsperiode speelt een grote rol in de onzekerheid. Dat er zal worden bezuinigd is zeker. Dat de consument dit zal voelen in zijn portemonnee ook. Maar op welke terreinen, in welke mate en in welk tempo dat zal gebeuren, is nog de vraag. Dit kweekt voorzichtigheid, wat we onder meer terugzien in de toenemende spaartegoeden. Bovendien moet niet alleen de Nederlandse overheid bezuinigen.

Probleemlanden als Griekenland, Ierland, Portugal en Spanje zijn gedwongen om dit jaar al het tekort op de overheidsbegroting terug te dringen. De andere Europese overheden volgen volgend jaar. Voor een open economie als die van ons zijn dat essentiële ontwikkelingen.

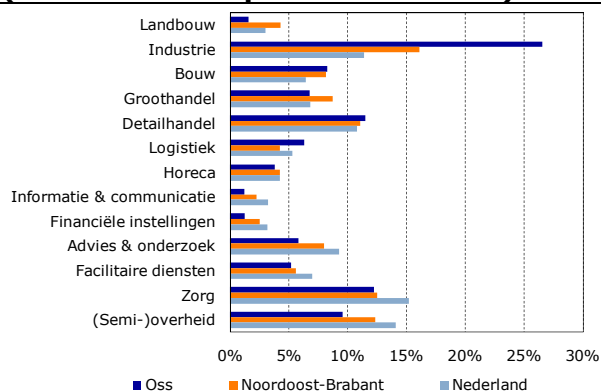
Op het dieptepunt van de recessie, in het tweede kwartaal van 2009, was het niveau van het BBP-volume 5,2 procent lager dan het voorlopige hoogtepunt in het eerste kwartaal van 2008. In het tweede kwartaal van 2010 is dit verschil teruggelopen tot 2,8 procent. Sinds de Nederlandse economie in het derde kwartaal van 2009 weer begon met groeien, is dus bijna de helft van de daling weer goedgeemaakt. In de tweede helft van 2010 en 2011 zet het herstel zich in een gematigder tempo voort. De economische groei zal over heel 2010 naar verwachting tussen 1¾ en 2 procent liggen¹.

1.2 De economie van Oss

Sectorstructuur

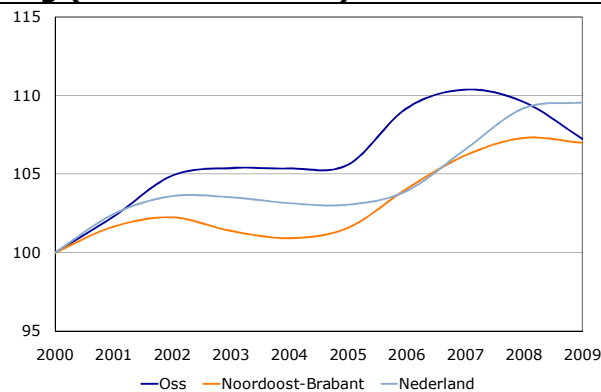
De economie van Oss wordt gekenmerkt door een grote industriële sector (figuur 1.1). Dit is onder meer het gevolg van de ontwikkeling die bedrijven als Organon en Unilever in Oss hebben doorgemaakt in de afgelopen decennia. Van de totale werkgelegenheid (40.000 banen) bevond 26,5 procent zich in de industrie. Oss draagt daarmee sterk bij aan het industriële karakter van de regio Noordoost-Brabant, waar iets meer dan 15 procent van de werkgelegenheid industrieel van aard is. Zowel Oss als Noordoost-Brabant onderscheiden zich verder door het grotere belang van de bouw. In vergelijking met Nederland gaat dat in Oss vooral ten koste van de landbouw, advies & onderzoek en (semi-)overheid.

Figuur 1.1: Sectorstructuur (aandeel banen per sector - 2009)

Bron: LISA, bewerking Rabobank

Figuur 1.2: Werkgelegenheidsontwikkeling (index 2000 = 100)

Bron: LISA, bewerking Rabobank

Werkgelegenheidsontwikkeling

Figuur 1.2 toont de geïndexeerde werkgelegenheidsontwikkeling sinds 2000. Oss kende tot 2002 een sterkere werkgelegenheidsgroei dan de regio en Nederland als geheel. In de jaren daarna vond er zowel in Oss, Noordoost-Brabant² als in Nederland weinig groei of zelfs lichte krimp plaats. Het aantrekken van de economie in de jaren 2005, 2006 en 2007 zorgde in Oss voor een sterke kortstondige groei die echter na 2007 stagneerde. In Noordoost-Brabant en Nederland vlakke de groei in deze periode wel af, maar er vond nog geen krimp plaats.

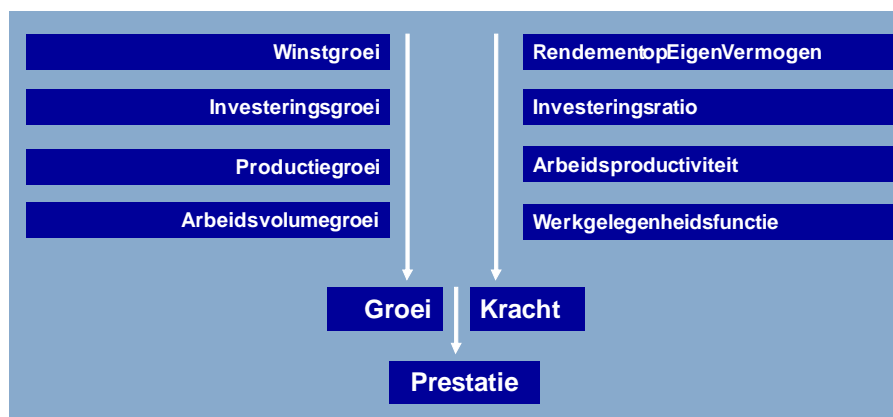
¹ Rabobank – Economisch Kwartaalbericht, september 2010

² Bestaande uit de gemeenten: Bernheze, Boekel, Boxmeer, Boxtel, Cuijk, Grave, Haaren, Heusden, Landerd, Lith, Maasdonk, Mill en Sint Hubert, Oss, Schijndel, 's-Hertogenbosch, Sint Anthonis, Sint-Michielsgestel, Sint-Oedenrode, Uden, Veghel en Vught.

Uiteraard hebben de recessie en haar nasleep invloed op de werkgelegenheid, ook in Oss. Dit komt tot uiting in autonome ontwikkelingen bij Osse bedrijven zoals faillissementen en reorganisaties. In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk werpen we een blik vooruit en geven we de verwachting weer voor de ontwikkeling van werkgelegenheid, werkloosheid en productievolume in Oss, de regio en Nederland.

1.3 De Regionaal-Economische Thermometer

De Regionaal-Economische Thermometer (RET) meet de economische prestaties van Nederlandse regio's en vergelijkt deze met het Nederlandse gemiddelde. De prestaties worden gemeten aan de hand van acht deelindicatoren. Deze acht deelindicatoren zijn ondergebracht bij twee indicatoren: economische groei en economische kracht. Samen vormen zij de score voor de economische prestatie. Onderstaande figuur geeft de opbouw weer van het model.

De economische prestatie van een regio waarderen we met een rapportcijfer. Voor elke indicator zetten we de gemiddelde waarde in Nederland op een zes. Stel dat de gemiddelde winstgroei in Nederland 10 procent bedraagt, dan krijgt een regio met een gemiddelde winstgroei van 10 procent een waardering van een zes. Als het cijfer boven de zes ligt, betekent dit dat de winstgroei in regio hoger was dan in Nederland als geheel. Een waardering met een cijfer onder de zes duidt op een minder dan gemiddelde score en wordt daarom als onvoldoende beoordeeld³. Het rapportcijfer voor economische groei en economische kracht is het ongewogen gemiddelde van de rapportcijfers voor respectievelijk de vier groei- en de vier krachtindicatoren. Het rapportcijfer voor de economische prestatie is het ongewogen gemiddelde van de cijfers voor groei en kracht.

De rapportcijfers zijn berekend op basis van verschillende bronnen. Dit zijn onder andere de MKB-database en de Monitor Bedrijfsactiviteit van de Rabobank, de financiële jaarrekeningen van het CBS en de werkgelegenheidscijfers uit het zogenoemde LISA-bestand (Landelijk Informatie Systeem Arbeidsorganisaties).

De recessie heeft uiteraard een forse invloed gehad op de prestaties van het bedrijfsleven in 2009. Over het algemeen vallen de absolute cijfers voor de acht indicatoren in heel Nederland lager uit, uitzonderingen daargelaten. Dit hoeft echter geen invloed te hebben op de rapportcijfers. Het gemiddelde (Nederland) staat immers voor elke indica-

³ De rapportcijfers variëren van 3 tot 9.

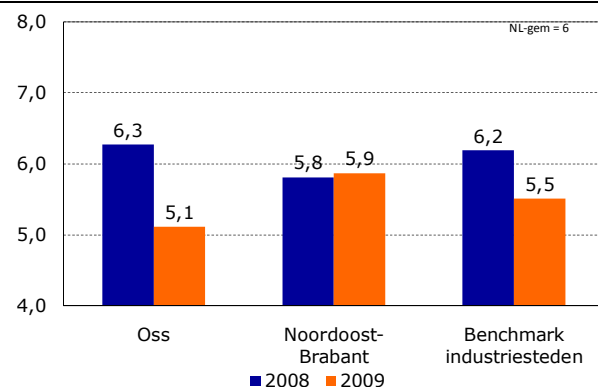
tor elk jaar op een zes, ongeacht het absolute cijfer. In de figuren worden alleen de rapportcijfers getoond. De absolute cijfers voor de acht indicatoren staan in tabel 1 op pagina 27 aan het eind van dit hoofdstuk.

1.4 Thermometerstand

In het vervolg van dit hoofdstuk beschrijven en verklaren we de prestaties van het bedrijfsleven in Oss. Om deze prestaties in perspectief te plaatsen, maken we een vergelijking op regionaal (Noordoost-Brabant), sectoraal (benchmark industriesteden⁴) en nationaal niveau.

Het bedrijfsleven in Oss heeft in 2009 een 5,1 behaald voor zijn economische prestaties. Ten opzichte van het landelijk gemiddelde deed men het een stuk slechter dan in 2008 (figuur 1.4). Enerzijds is dit opvallend aangezien Noordoost-Brabant qua score relatief stabiel bleef. Anderzijds worden de conjunctuurgevoelige industrieregio's tijdens een recessie vaak hard getroffen. Deze ontwikkeling zien we terug in Oss en de andere industriesteden.

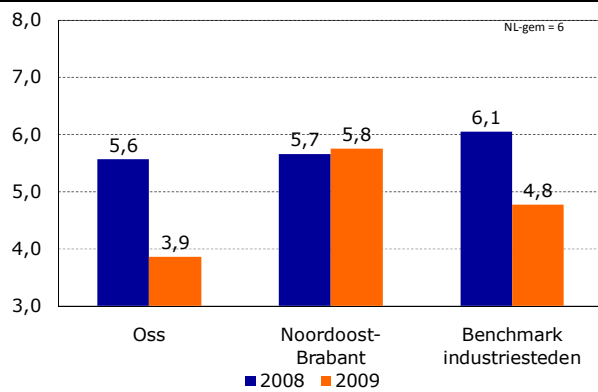
Figuur 1.4: Economisch presteren (2009)

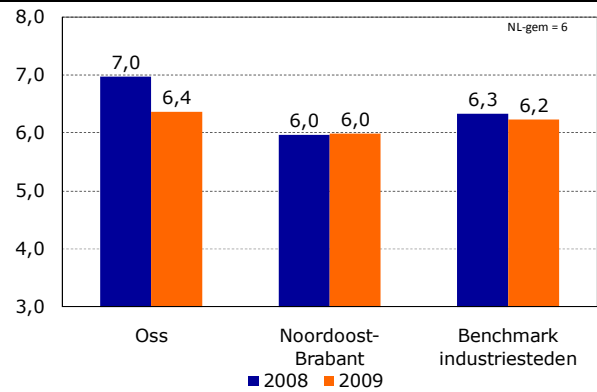
Bron: Rabobank/EIM

De onvoldoende voor de economische prestaties van het bedrijfsleven in Oss is grotendeels het gevolg van de score voor economische groei. Hoewel de score voor economische kracht achteruitging, bleef deze nog boven die van de vergelijkingsgebieden (figuur 1.5 en 1.6). De economische krachtindicatoren geven een beeld van de structuur en de gezondheid van het bedrijfsleven. De indicatoren die samen de economische groei bepalen, zijn ontwikkelingscijfers en geven een indicatie van de conjunctuur. Doordat de groei-indicatoren sterk conjunctuurgebonden zijn, zijn de fluctuaties hierin vaak groter dan bij de krachtindicatoren. Het moge duidelijk zijn dat dit ook voor Oss het geval was, zij het in negatieve zin.

⁴ De gemeenten Almelo, Kerkrade, Roermond, Sittard-Geleen en Terneuzen.

Figuur 1.5: Economische groei (2009)

Bron: Rabobank/EIM

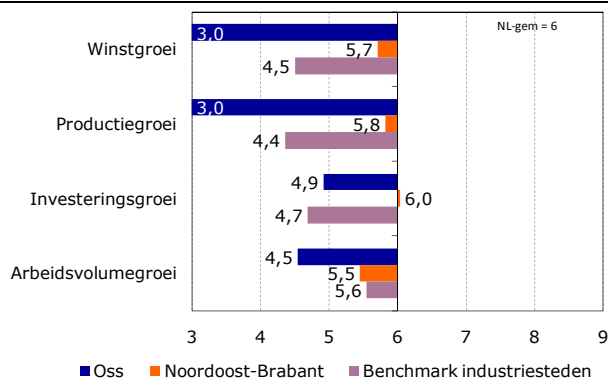
Figuur 1.6: Economische kracht (2009)

Bron: Rabobank/EIM

1.5 Economische groei

De eerste tekenen van de economische recessie deden zich voor in het laatste kwartaal van 2008. Over het geheel was 2008 nog een jaar van hoogconjunctuur met hoge groei-cijfers. In 2009 belandde Nederland in de grootste recessie sinds de jaren dertig van de vorige eeuw. Het zal niet verbazen dat de groei-indicatoren geen groei maar krimp vertonen. De indicatoren die in het model worden gebruikt om de economische groei te duiden, winst, productie, investeringen en het arbeidsvolume, daalden allemaal in 2009.

Onderstaande figuur toont de rapportcijfers voor de groei-indicatoren in Oss en de vergelijkingsgebieden. Het blijkt dat vooral het winst- en het productieniveau van het Osse bedrijfsleven een stuk sterker daalde dan in de vergelijkingsgebieden en Nederland. Tegelijkertijd wordt duidelijk dat ook de andere industriesteden het op alle groei-indicatoren beduidend minder hebben gedaan dan Nederland als geheel.

Figuur 1.8: Indicatoren economische groei (2009)

Bron: Rabobank/EIM

Winst bedrijfsleven Oss daalt fors

De winstgroei wordt berekend door het totale bedrijfsresultaat van de bedrijven in de regio af te zetten tegen het bedrijfsresultaat in het voorgaande jaar. Dat het bedrijfsleven in Oss in 2009 zwaar werd getroffen, blijkt wel uit deze indicator. Landelijk daalde

de winst met 26 procent, in Oss was dit 69 procent. De terugval was daarmee ook wat sterker dan in de vergelijkbare industriesteden (52 procent).

De sterkere daling in Oss en de industriesteden wordt voornamelijk veroorzaakt door de sectorstructuur. Bij beiden is het aandeel van de industrie in het totale bedrijfsresultaat veel groter dan landelijk. En vooral in de industrie stond het bedrijfsresultaat in 2009 zwaar onder druk. In Oss daalde het bedrijfsresultaat in de industrie met 113 procent, in de industriesteden met 75 procent en landelijk met 43 procent. Een tweede sector die in Oss sterker werd geraakt, is de handel & logistiek⁵. In Oss daalde het bedrijfsresultaat in de handel & logistiek met 67 procent, in Nederland was dit 42 procent en in Noordoost-Brabant was dit 48 procent. In de zakelijke dienstverlening werd in 2009 wel een positieve winstgroei behaald. In Oss bedroeg deze 2,8 procent. Dit was hoger dan in de regio (1,4 procent) maar lager dan landelijk (4,6 procent).

Productiegroei sterk onder druk in Oss

De productiegroei wordt gemeten door de omvang van de bruto toegevoegde waarde te vergelijken met deze omvang een jaar eerder. Ook de productiegroei was negatief in 2009, zowel in Nederland als in Oss, de regio en de industriesteden. Landelijk daalde de productie met 4 procent, in Oss met bijna 10 procent en in de industriesteden met 6,5 procent.

Het productievolume liep echter niet in alle sectoren terug. In zowel Oss als de vergelijkingsgebieden steeg het productievolume in de landbouw. In de zakelijke dienstverlening bleef het productievolume stabiel. De voornaamste daling van de productie zat bij de industrie en de handel & logistiek. Landelijk daalde de productie in deze sectoren met 12 en 8 procent. Osse bedrijven in de handel & logistiek weken hier weinig van af. De daling in de industrie was in Oss echter 15 procent. Hierin schuilt ook de verklaring voor de grotere daling van de productie in zijn geheel, aangezien de industrie in Oss goed is voor meer dan 50 procent van de totale toegevoegde waarde⁶. De andere industriesteden kennen een vergelijkbare verhouding. Omdat het productievolume van de industrie in deze steden met 11 procent daalde, liep het productievolume echter minder sterk terug dan in Oss.

Investerings lopen flink terug

De groei van de investeringen is berekend door de investeringen in 2009 te vergelijken met de investeringen in 2008. Het is niet verwonderlijk dat het investeringsniveau in 2009 flink lager lag dan in 2008. De verminderde vraag naar goederen, de voorraadafbouw en de economische onzekerheid bij bedrijven maakten ondernemers terughoudender in het doen van grote uitgaven. Landelijk daalden de investeringen met 14 procent. Oss en de andere industriesteden weken daar relatief weinig van af (16 procent).

De daling van de investeringen per sector was in Oss en de vergelijkingsgebieden vrijwel gelijk. In alle gebieden was de daling van de investeringen het grootst in de industrie (-24 procent), de zakelijke diensten (-19 procent), de bouw (-18 procent) en de handel & logistiek (-16 procent).

⁵ Handel & reparatie en logistiek & communicatie.

⁶ In Nederland is dit 25 procent.

Arbeidsvolume krimpt in meeste sectoren

Zowel landelijk als in Oss, de regio en de industriesteden daalde het arbeidsvolume (gemeten in fte) in 2009. In Nederland met 1,6 procent, in Oss met 2,3 procent, in Noord-oost-Brabant met 1,9 procent en in de industriesteden met 1,8 procent. Dit gold niet voor alle sectoren. Zo nam het arbeidsvolume in de zorg en bij de overheid nog licht toe (landelijk respectievelijk 2,8 en 1,3 procent), ook in Oss. Alle andere sectoren zagen de werkgelegenheid dalen. De daling was relatief het grootst in de zakelijke dienstverlening en de industrie. Landelijk nam het arbeidsvolume in deze sectoren met 4,5 en 3,6 procent af. De daling van het arbeidsvolume was in Oss met 5,1 en 3,8 procent nog wat groter. Daarnaast daalde het aantal banen in de handel & logistiek ook wat meer dan landelijk (2,6 procent tegenover 2,2 procent). Deze verschillen lijken voor een belangrijk deel terug te voeren op de branchering binnen sectoren. In de Osse industrie, handel & logistiek en zakelijke dienstverlening bevindt een relatief groter deel van de werkgelegenheid zich in meer conjunctuurgevoelige branches.

Binnen de zakelijke dienstverlening trad de grootste daling van het arbeidsvolume op bij bedrijven in de overige zakelijke dienstverlening (onder meer uitzendbureaus, beveiligers en reisbureaus). Deze zijn naar verhouding wat sterker vertegenwoordigd in Oss. Branches als ICT en advocaten, notarissen en accountants werden over het algemeen minder getroffen, maar zijn in Oss relatief wat ondervertegenwoordigd. Binnen de handel & logistiek kent Oss een duidelijke specialisatie in transport over land. Dit was binnen de sector een van de branches die de hardste klappen kregen. In Oss werd dit sterker gevoeld dan landelijk.

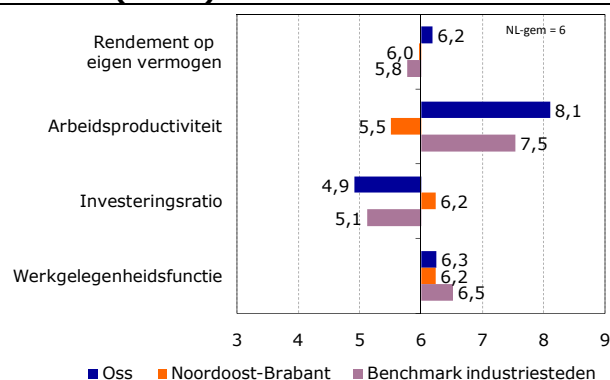
Aan het eind van dit hoofdstuk staan we stil bij de effecten die de sectorstructuur heeft op de economische groei in de komende jaren. Daarnaast gaan we in het vervolg van dit onderzoek dieper in op de perspectieven voor de industrie, de logistiek en de zakelijke dienstverlening in Oss.

1.6 Economische kracht

Hoewel de recessie ook op de krachtindicatoren van invloed was, zijn de verschillen tussen de scores jaar-op-jaar veel kleiner dan bij de groei-indicatoren. Vanwege de recessie lagen de winstgevendheid, arbeidsproductiviteit, investeringsratio en werkgelegenheidsfunctie lager dan in 2008, zowel in Nederland als geheel als in Oss.

Met een 6,4 kreeg Oss een voldoende voor economische kracht. Onderstaande figuur toont de scores op de vier krachtindicatoren. Het bedrijfsleven in Oss blinkt uit op arbeidsproductiviteit en onderscheidt zich daarmee duidelijk van de rest van de regio. De scores voor vier krachtindicatoren zijn in lijn met de resultaten van de andere industriesteden. De belangrijkste reden voor de achteruitgang van de totale score voor economische kracht is dat het rendement op het eigen vermogen daalde van een 8,4 in 2008 naar een 6,2 in 2009.

Figuur 1.9: Indicatoren economische kracht (2009)

Bron: Rabobank/EIM

Rendement op eigen vermogen loopt sterk terug

Het rendement op het eigen vermogen (REV) geeft de verhouding weer tussen de gerealiseerde winst (het bedrijfsresultaat) en het eigen vermogen waarmee dit is verkregen. Als gevolg van de winstdaling bij bedrijven lag het REV in 2009 een stuk lager dan een jaar eerder. In Oss, de regio en Nederland behaalde het bedrijfsleven een REV van ongeveer 8 procent. In de andere industriesteden was het REV van het bedrijfsleven 6 procent.

Doordat de winstgevendheid in de ene sector meer onder druk stond dan in het andere bestaan er tussen sectoren duidelijke verschillen. De bouw was in Oss de sector met het hoogste REV (53 procent). Daarmee deed de sector het een stuk beter dan landelijk (25 procent) en regionaal (38 procent). Bij Osse bedrijven in de landbouw, zakelijke diensten en financiële instellingen lag het REV tussen de 10 en 20 procent. De landbouw presteerde daarmee gelijk aan de regio en iets minder dan landelijk. De zakelijke diensten deden het beter dan regionaal en landelijk. De daling van het REV in Oss was het gevolg van het veel lagere REV in de industrie. Door het negatieve bedrijfsresultaat in deze sector kwam het REV uit op -13 procent. Dit was een stuk lager dan landelijk (0 procent) maar ook dan in de andere industriesteden (REV van 3 procent). In de vorige paragraaf bleek verder dat het bedrijfsresultaat in de handel & logistiek ook sterk onder druk stond

in 2009. In deze sector bedroeg het REV in Oss 3 procent; in Nederland was dit 9 procent en in de regio 7 procent.

Arbeidsproductiviteit sterkste punt

De arbeidsproductiviteit wordt berekend door de bruto toegevoegde waarde te delen door het arbeidsvolume. Met een arbeidsproductiviteit van € 117.000 per full time medewerker doet het Osse bedrijfsleven het duidelijk beter dan dat van de regio en Nederland als geheel.

Doorgaans is het vooral de industrie die, als kapitaalintensieve sector, een hoge arbeidsproductiviteit kent. In Oss en de andere industriesteden geven de grootschalige industriële bedrijven dan ook een positieve impuls aan de arbeidsproductiviteit. Dit effect wordt versterkt doordat de arbeidsproductiviteit binnen de industriële bedrijven in Oss en de industriegemeenten (€ 215.000-220.000) ook nog eens hoger ligt dan landelijk (€ 147.000). Kijken we naar de andere sectoren dan springt ook de zakelijke dienstverlening in Oss er positief uit met een arbeidsproductiviteit van € 104.000 per fte tegenover € 80.000 in de vergelijkingsgebieden. Bij Osse bedrijven in de handel & logistiek en financiële instellingen ligt de arbeidsproductiviteit lager dan in Nederland als geheel.

Investeringsratio duidt op verminderde investeringsbereidheid

De investeringsratio is het deel van de bruto toegevoegde waarde dat wordt geïnvesteerd. Dit kengetal geeft een indruk van de mate waarin het bedrijfsleven bereid is om te investeren. De investeringsratio van Oss (12,5 procent) was lager dan landelijk (18 procent). Het bedrijfsleven in de andere industriesteden liet ook een lagere investeringsratio zien (13,5 procent).

De investeringsratio ligt vooral hoog in de landbouw en de zakelijke dienstverlening. Beide sectoren kennen een investeringsratio die tussen de 40 en 50 procent ligt. In Oss zijn de industrie en de zakelijke dienstverlening verantwoordelijk voor het grootste deel van de investeringen. Doordat deze sectoren hier een lagere investeringsratio kennen dan landelijk blijft de investeringsratio van Oss wat achter bij het Nederlandse gemiddelde. Opvallend is dat de vijf industriesteden qua investeringsratio voor de industrie en zakelijke diensten dichter in de buurt van Nederland dan in de buurt van Oss zitten. In tegenstelling tot Oss kennen zij juist veel lagere investeringsratio's in de landbouw, de bouw en bij de financiële instellingen.

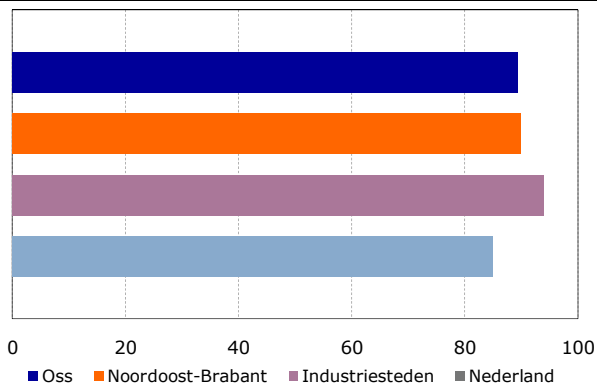
Werkgelegenheidsfunctie Oss daalt licht

De werkgelegenheidsfunctie van een regio geeft de verhouding weer tussen het arbeidsvolume en de beroepsbevolking (personen in de leeftijd van 15-65 jaar die zich beschikbaar stellen op de arbeidsmarkt) in een gebied. Dit geeft een indicatie van het belang van de regio als werkverschaffer. Normaliter ligt deze verhouding hoger naarmate de gemeente meer stedelijk is. Figuur 1.10 laat zien dat Oss, de regio en de andere industriesteden een sterkere werkgelegenheidsfunctie hebben dan het Nederlands gemiddelde.

Door de recessie en de daarmee gepaard gaande werkgelegenheidsdaling is de werkgelegenheidsfunctie van Nederland gedaald, van 90 naar 85 fulltime banen per 100 leden van de beroepsbevolking. Let op, dit betekent niet dat de rest werkloos is, aangezien het om fulltime banen gaat en een deel van de beroepsbevolking parttime werkt. In Oss trad

een daling van de werkgelegenheidsfunctie op die sterker was dan regionaal en in de andere industriesteden (zie tabel 1).

Figuur 1.10: Aantal banen per 100 krachten beroepsbevolking (2009)

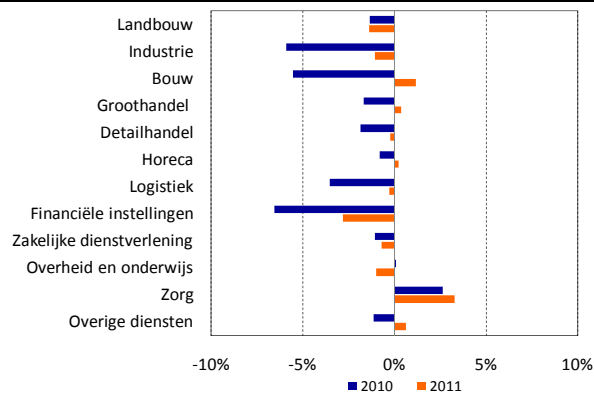
Bron: LISA, bewerking Rabobank

1.7 Economische verwachting

De werkloosheid is in nagenoeg alle Nederlandse gemeenten gestegen door de afname van het aantal banen. Figuur 1.11 toont dat het werkgelegenheidsverlies in 2010 naar verwachting vooral groot is in de industrie, in de bouw en bij financiële instellingen. Voor 2011 is het beeld wat positiever, de meeste sectoren vertonen of een lichte krimp of groeien al iets. In beide jaren is de zorg de enige sector die gestaag doorgroeit. Het effect van het banenverlies op de werkloosheid is afhankelijk van de ontwikkeling van de beroepsbevolking⁷ en het aanwezige woon-werkverkeer. Bij een dalende beroepsbevolking (bijvoorbeeld door vergrijzing of doordat mensen er voor kiezen om langer door te studeren) hoeft een daling van de werkgelegenheid geen toename van de werkloosheid tot gevolg te hebben. Het woon-werkverkeer kan er daarnaast voor zorgen dat als er in de ene gemeente banen verloren gaan dit ook in andere gemeenten wordt gevoeld. Figuur 1.12 laat zien dat het aantal banen in 2010 in alle getoonde regio's afneemt. In Oss is deze krimp wat sterker dan in de vergelijkingsgebieden. Tegelijkertijd vindt er ook een afname van de beroepsbevolking plaats, deze remt de uiteindelijke toename van de werkloosheid wat af. In 2011 wordt ervan uitgegaan dat zowel het aantal banen als de beroepsbevolking stabiliseert. Er lijkt zich nog geen significante daling van de werkloosheid voor te doen. Hierbij dient aangetekend te worden dat dit ook sterk afhankelijk is van autonome ontwikkelingen zoals een mogelijke reorganisatie bij Organon/MSD. Mocht dit zich voordoen dan gebeurt dit echter over een periode van meerdere jaren en treft dit niet alleen Oss maar een veel grotere regio zoals gegevens over woon-werkverkeer in het tweede hoofdstuk ook aantonen.

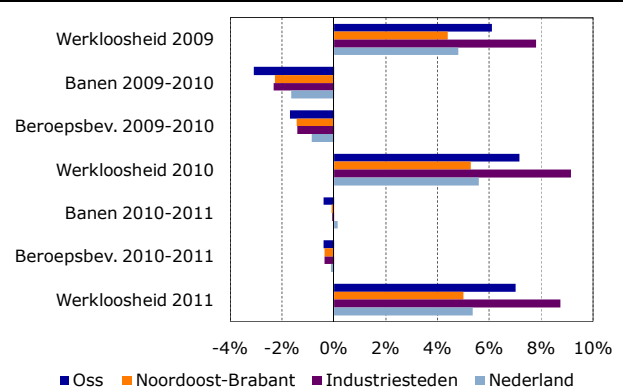
⁷ Het aantal mensen dat zich beschikbaar stelt op de arbeidsmarkt.

Figuur 1.11: Prognose werkgelegenheidsontwikkeling Nederland

Bron: Rabobank/EIM

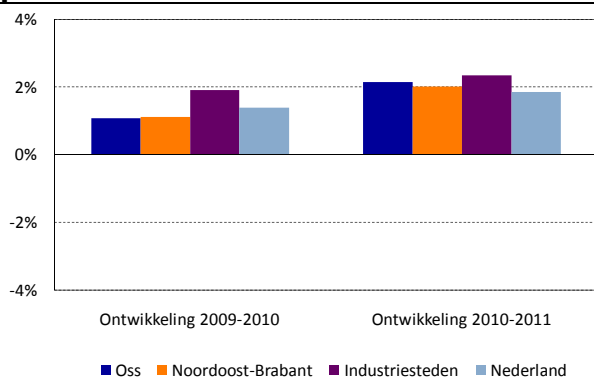
Figuur 1.12: Prognose arbeidsmarktontwikkelingen 2009-2011

Bron: Rabobank/EIM

In 2009 leidde de verminderde vraag naar goederen en diensten tot een sterke daling van het productievolume van bedrijven. In paragraaf 1.5 beschreven we dat het productievolume in Oss en andere industriesteden hier flink door werd geraakt. Sinds begin 2009 zijn het producentenvertrouwen en de bezettingsgraad bij bedrijven toegenomen⁸. De weg omhoog lijkt ingeslagen, zei het dat het herstel nog voorzichtig is. De verwachte ontwikkeling van het productievolume toont dit voorzichtige herstel (figuur 1.13). Sectoraal zit de voornaamste groei van het productievolume in de industrie, handel en vervoer & communicatie. In de bouw treedt in 2010 juist een flinke daling van het productievolume op terwijl de landbouw relatief stabiel blijft. Ondanks de in dit opzicht gunstige sectorstructuur van Oss lijkt het productievolume zich in 2010 iets trager te herstellen. Dit komt doordat het positieve effect van de sectorstructuur wordt afgezwakt door de sterkere daling van het aantal werknemers. Met minder handen kan er, bij een gelijkblijvende arbeidsproductiviteit, minder werk verzet worden wat een lagere productie tot gevolg heeft. Gedurende 2011 zal dit effect naar verwachting een kleinere rol spelen.

Figuur 1.13: Prognose ontwikkeling productievolume 2009-2011

Bron: Rabobank/EIM

⁸ Rabobank – Economisch Kwartaalbericht, september 2010

1.8 Conclusie

Door de economische structuur stonden de prestaties van het Osse bedrijfsleven in 2009 sterker onder druk dan in de rest van Nederland. De economische crisis raakte de industrie hard in 2009. Vanwege het grote belang van deze sector in de bedrijfsprestaties van Oss en vergelijkbare industriesteden daalde het rapportcijfer voor economische prestatie flink. Oss scoorde zowel op economische groei als op economische kracht lager dan het jaar ervoor. De groei-indicatoren (winst, productie, investeringen en arbeidsvolume) daalden alle vier sterker dan landelijk. De krachtindicatoren REV, arbeidsproductiviteit en werkgelegenheidsfunctie in Oss lagen in 2009 boven het landelijk gemiddelde. De terugval van de REV en arbeidsproductiviteit was in Oss echter veel sterker dan landelijk waardoor de voorsprong van Oss op het landelijk gemiddelde kromp.

De Nederlandse economie klimt uit het dal. Het is daarbij op dit moment vooral de aantrekkende wereldhandel die als motor voor de economische groei fungeert. Hiervan weten vooral sectoren als de industrie en de logistiek te profiteren, waardoor ook het productievolume van het Osse bedrijfsleven weer toeneemt. Na de daling van de werkgelegenheid in 2009 en 2010 lijkt het aantal banen zich in 2011 in de meeste sectoren te stabiliseren. De zorg vertoont als enige sector duidelijke groei van de werkgelegenheid. Een autonome factor als de mogelijke reorganisatie bij MSD/Organon kan in de komende jaren zwaar wegen voor de Osse werkgelegenheid. Er zijn echter veel meer lokale, regionale en nationale ontwikkelingen die van betekenis zijn voor de toekomst van de Osse economie. In de drie sectorhoofdstukken gaan we in op die ontwikkelingen in de industrie, logistiek en zakelijke dienstverlening en schetsen we de kansen die dit het bedrijfsleven in de stad biedt.

Tabel 1: Absolute cijfers groei- en krachtindicatoren

	Nederland			Oss		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Economische groei						
Winstgroei	5%	2%	-26%	6%	3%	-69%
Productiegroei	5%	5%	-4%	4%	4%	-10%
Investeringsgroei	5%	6%	-14%	5%	6%	-16%
Arbeidsvolumegroei	0%	1%	-2%	2%	1%	-2%
Economische Kracht						
Rendement op eigen vermogen	28%	16%	7%	22%	26%	8%
Arbeidsproductiviteit (* 1000 euro)	85	88	88	101	126	117
Investeringsratio	23%	21%	18%	20%	13%	12%
Werkgelegenheidsfunctie (aantal banen)	90	90	85	95	92	89
	Industriesteden			Noordoost-Brabant		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Economische groei						
Winstgroei	6%	6%	-52%	5%	1%	-32%
Productiegroei	4%	5%	-7%	4%	4%	-5%
Investeringsgroei	5%	6%	-16%	5%	6%	-14%
Arbeidsvolumegroei	1%	1%	-2%	2%	1%	-2%
Economische Kracht						
Rendement op eigen vermogen	32%	12%	6%	19%	11%	7%
Arbeidsproductiviteit (* 1000 euro)	117	119	113	78	82	80
Investeringsratio	22%	15%	14%	23%	21%	19%
Werkgelegenheidsfunctie (aantal banen)	98	95	94	94	92	90

Bron: Rabobank/EIM

2 De functies van Oss

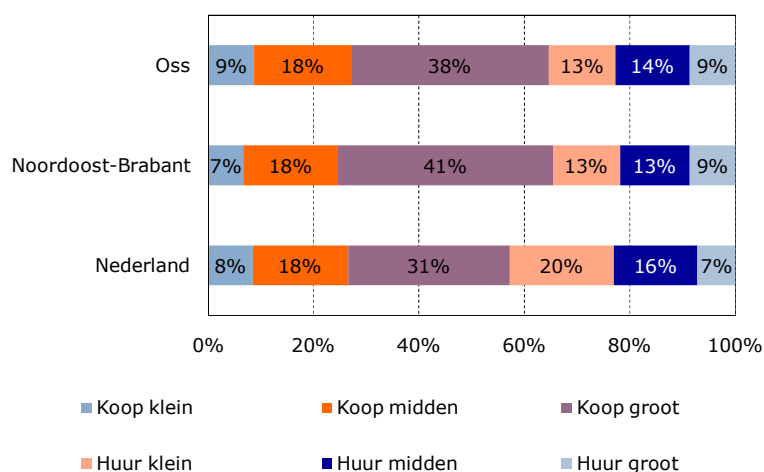
Oss heeft als tweede gemeente van Noordoost-Brabant niet alleen een woon-, werk- en winkelfunctie voor zijn eigen inwoners maar biedt ook woon-, werk en winkelmogelijkheden voor inwoners van omliggende gemeenten en de rest van de regio. In dit hoofdstuk maken we inzichtelijk wat die functie is. Daarmee geven we een antwoord op de vraag wat de positie van Oss binnen de regio is.

2.1 De woonfunctie van Oss

Woningvoorraad

Een van de onderliggende factoren voor de aantrekkelijkheid van een gemeente op woongebied is de woningvoorraad. In figuur 2.1 wordt het type woningen in Oss, Noordoost-Brabant en Nederland vergeleken. In Oss en Noordoost-Brabant zijn er vooral meer grote koopwoningen (vijf kamers of meer) dan in Nederland. Het aandeel van de huursector is in Oss en Noordoost-Brabant relatief kleiner dan landelijk, vooral het aantal kleine huurwoningen (drie kamers of minder) is lager dan in Nederland.

Figuur 2.1: Samenstelling woningvoorraad (2008)

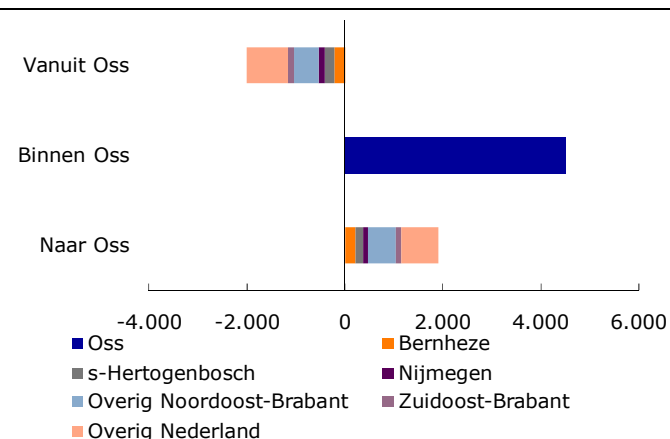

Bron: ABF, bewerking Rabobank

Verhuizingen

Gemiddeld verhuizen er ieder jaar ongeveer 6.400 mensen binnen en van/naar Oss. Van hen zijn er zo'n 4.500 afkomstig uit Oss zelf, de overige 1.900 komen van buiten de gemeente naar Oss toe (figuur 2.2). Voor een belangrijk deel zijn dit mensen vanuit de directe omgeving en dan vooral uit de gemeenten Bernheze, 's-Hertogenbosch en Lith (tabel 2.1). Het aantal mensen dat van buiten Noord-Brabant naar Oss verhuist, is voornamelijk afkomstig uit de grote steden en het deel van Gelderland tussen Maas en Waal. Over de onderzochte periode kent Oss een licht vertreksaldo. Tegenover de 1.900 mensen die ieder jaar naar Oss toe komen, staan er zo'n 2.000 die vanuit Oss naar elders verhuizen.

Figuur 2.2: Verhuizingen Oss (jaarlijks gemiddelde 2003-2007)

Bron: CBS, bewerking Rabobank

Tabel 2.1: Top 10 herkomstgemeenten (jaarlijks gemiddelde 2003-2007)

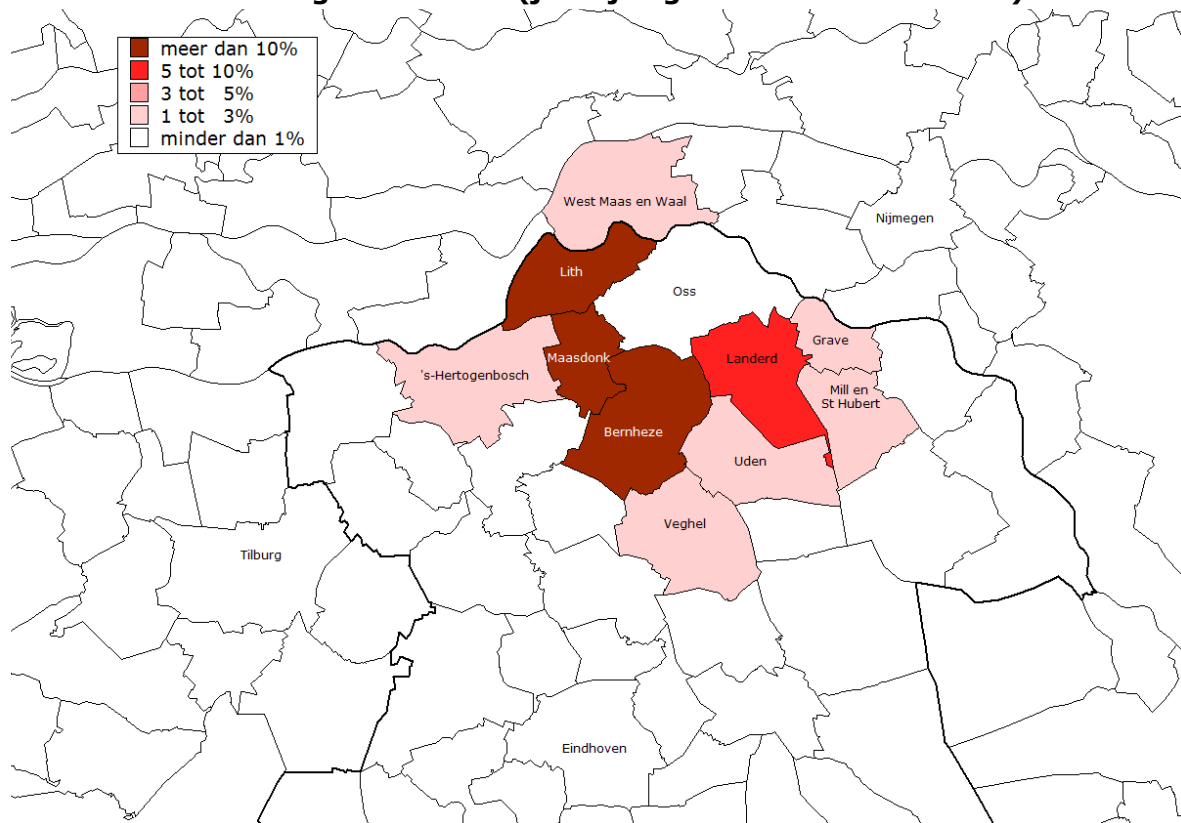
Gemeente	Verhuisden
Oss	4511
Bernheze	214
's-Hertogenbosch	162
Lith	108
Nijmegen	97
Maasdonk	91
Uden	80
Landerd	79
Tilburg	47
Eindhoven	46

Bron: CBS, bewerking Rabobank

Verhuizingen naar Oss in kaart

Om de aantrekkingskracht van Oss op woningzoekenden in ruimtelijke zin beter te duiden, zijn in de onderstaande kaart de verhuizingen naar Oss als percentage van het totale aantal verhuizingen per gemeente weergegeven. Dit betekent dat van de mensen uit Bernheze die verhuizen meer dan 10 procent naar Oss verhuist. In ruimtelijke zin blijkt dat Oss de sterkste aantrekkingskracht heeft op mensen uit de westelijke en zuidelijke buurgemeenten.

Kaart 2.1: Verhuizingen naar Oss (jaarlijks gemiddelde 2003-2007)

Bron: CBS, bewerking Rabobank

De toekomst van de Osse woonfunctie

De toekomstige woonfunctie van Oss is in sterke mate afhankelijk van de ontwikkeling van vraag en aanbod op de woningmarkt. Zowel vraag als aanbod worden op korte termijn beïnvloed door een aantal processen die deels conjunctureel en deels structureel van aard zijn.

Conjunctureel zijn er twee factoren die in Oss een rol spelen. De economische crisis heeft een groot effect gehad op de verschillende indicatoren van de huizenmarkt (prijzen, aantal verkopen en verkooptijden). Ook in Oss en de regio is het herstel van de woningmarkt sinds de klap van eind 2008, begin 2009 nog niet overtuigend. In de NVM-cijfers over de regio Oss is te zien dat de transactiepreizen zich in de eerste twee kwartalen van 2010 licht herstellen na vijf kwartalen van daling. Het aantal transacties lag jarenlang rond de 200 per kwartaal, sinds eind 2008 is dit gedaald naar ongeveer 130. De onzekerheid op de huizenmarkt is ook terug te zien in de gemiddelde verkooptijd. In het tweede kwartaal van 2010 was dit 240 dagen, voor de crisis was een huis in ongeveer de helft van die tijd verkocht⁹.

Hoewel het gebruikelijk is om over de woningmarkt te spreken, is op de woningmarkt veel minder van (vrije) marktwerking sprake dan bijvoorbeeld op de arbeidsmarkt of in de bedrijvensector. In werkelijkheid is er sprake van verschillende deelmarkten, zowel regionaal als naar segment. Dit komt doordat de provincie een grote stem heeft waar het gaat om uitbreiding van de woningvoorraad en/of de ruimte die voor woningbouw bestemd is en de speelruimte van de gemeente gering is. In het beleid van Rijk en provincies speelt een aantal factoren een rol, zoals het aantal woningen om aan de huidige en toekomstige vraag te voldoen, het type woningen (huur, koop, vrije sector, gesubsidieerd) en de locatie van de woningen, waarbij op een kleinere schaal vaak voor inbreiding wordt gekozen (invullen van lege plekken binnen de bestaande bebouwde contouren) en op grotere schaal vaak wordt gekozen voor concentratie op een aantal grotere nieuwbouwlocaties (zoals Piekenhoef en Horzak).

De woningmarkt staat ook onder invloed van andere factoren. De meest voor de hand liggende daarvan is de demografische ontwikkeling, die zich vaak vertaalt in een afvlakende bevolkingsgroei – en soms zelfs krimp – in combinatie met ontgroening en vergrijzing – wat weer leidt tot verschuivingen in de aard van de gevraagde woningen. Een andere structurele trend is huishoudensverdunding (minder personen per huishouden), waardoor per saldo de vraag naar woningen nog toeneemt. Voor de gevraagde omvang van woningen zal dit zeker zijn gevolgen hebben. Daarnaast zien we trends bij de woonconsument. Deels zijn deze terug te voeren op de gebruikelijke 'wooncarrière': jong in de stad, met kinderen de stad uit, oud weer terug naar de stad vanwege de nabijheid van voorzieningen.

Uiteraard speelt ook de beschikbaarheid van werk een rol. Hoewel woon- en werklocaties niet altijd dezelfde hoeven te zijn (zie elders in deze rapportage bij pendel), heeft de aanwezigheid van banen wel zijn aantrekkingskracht op mensen. Grote, schoksgewijze mutaties in de werkgelegenheid zullen dan ook gevolgen hebben voor de vraagaanbodverhoudingen op de lokale/regionale woningmarkt, zeker als deze in de tijd samenvallen met de oplevering van (omvangrijke) nieuwbouwprojecten. Dit geeft aan dat de woon- en werkfunctie van een gemeente niet los van elkaar kunnen worden gezien, wat overigens ook geldt voor de woon- en winkelfunctie.

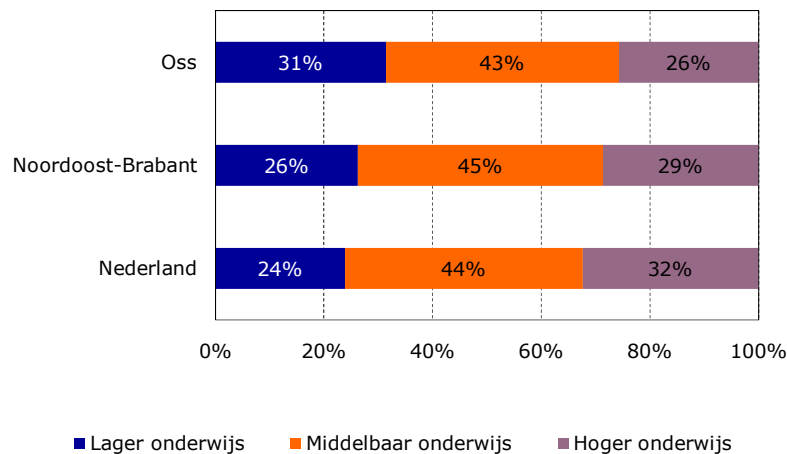
⁹ NVM – Transactiecijfers Oss en omstreken 2^e kwartaal 2010, juli 2010

2.2 De werkfunctie van Oss

Beroepsbevolking

De Osse beroepsbevolking bestaat uit ongeveer 36.000 personen en is qua leeftijdsopbouw vergelijkbaar met de regio en Nederland. Zo is een derde tussen de 15 en 35, ongeveer 30 procent is tussen de 35 en 45 en bijna 40 procent is boven de 45 jaar. Het opleidingsniveau van de Osse beroepsbevolking is gemiddeld wat lager dan landelijk en in de rest van de regio (figuur 2.3).

Figuur 2.3: Beroepsbevolking naar opleidingsniveau

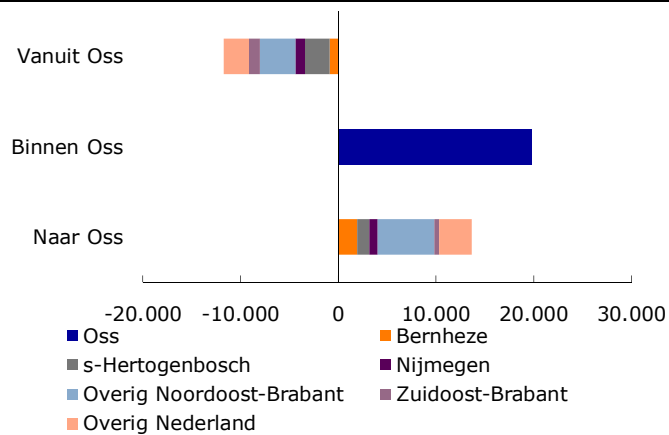

Bron: ABF, bewerking Rabobank, 2008

Pendelpatroon

Van de Osse beroepsbevolking werkt meer dan de helft in Oss. Voor de Ossenaren die buiten de gemeente werken, vormt 's-Hertogenbosch de belangrijkste werkgemeente (figuur 2.4 en tabel 2.2 op de volgende pagina). Oss heeft zelf echter ook een duidelijke aantrekkingskracht op werkenden van buiten de gemeente: in 2005 vervulden mensen van buiten 42 procent van de banen in Oss. In absolute aantallen is de pendel vanuit Bernheze, 's-Hertogenbosch en Landerd het grootst. Oss heeft duidelijk een werkfunctie voor de rest van de regio Noordoost-Brabant, getuige het feit dat de inkomende pendel groter is dan de uitgaande.

Figuur 2.4: Inkomende en uitgaande pendel (2005)

Tabel 2.2: Top 10 herkomstgemeenten

Gemeenten	Pendel
Oss	19800
Bernheze	1900
's-Hertogenbosch	1300
Landerd	1100
Lith	900
Maasdonk	800
Uden	800
Nijmegen	800
Wijchen	700
Eindhoven, Grave, Veghel, Tilburg, West Maas en Waal	300

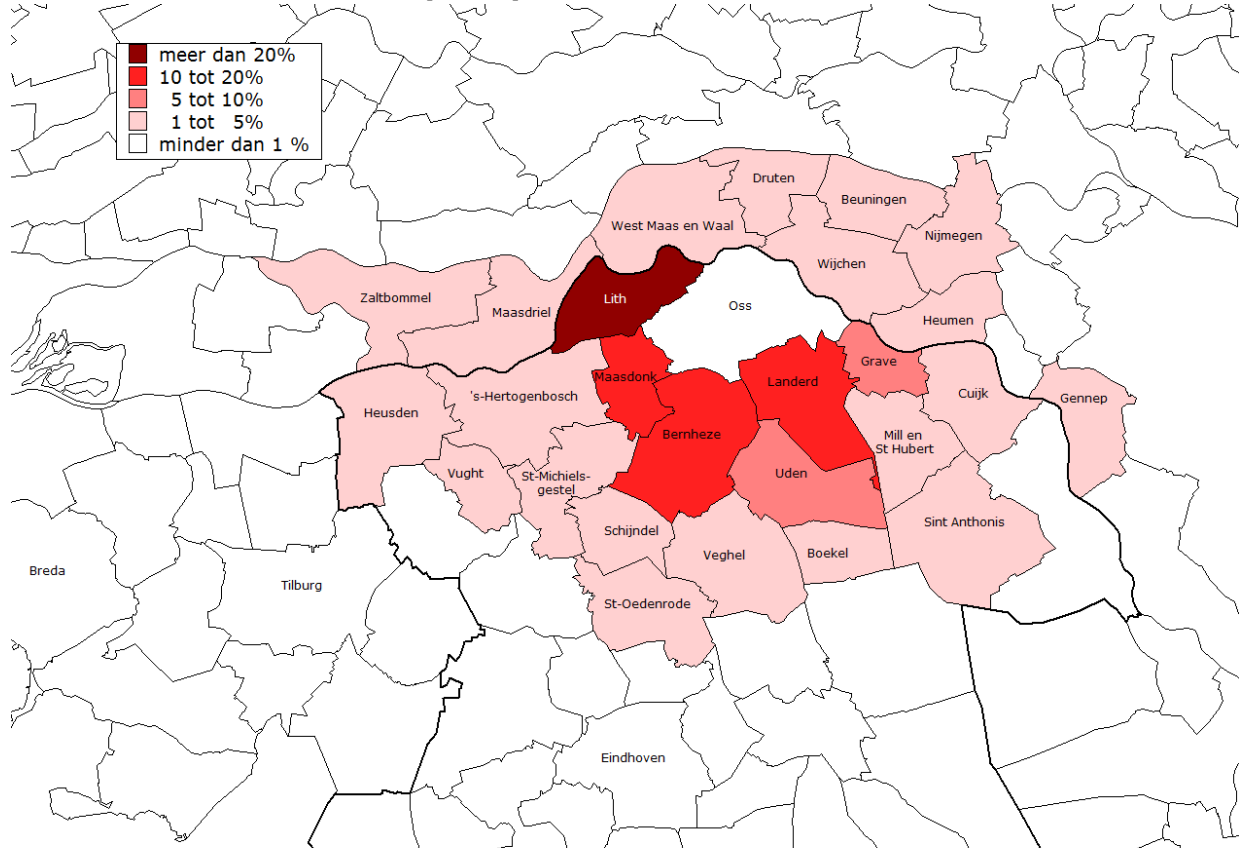
Bron: CBS, bewerking Rabobank

Bron: CBS, bewerking Rabobank

Woon-werkverkeer naar Oss in kaart

In de onderstaande kaart zijn de pendelstromen naar Oss als percentage van de totale pendel per gemeente weergegeven. Evenals bij de verhuizingen kent Oss de sterkste relaties met de westelijke en zuidelijke buurgemeenten. Oss vervult qua werkgelegenheid zowel een functie voor de noordoosthoek van Noord-Brabant als voor het zuidelijk deel van Gelderland.

Kaart 2.2: Pendel naar Oss (2005)

Bron: CBS, bewerking Rabobank

De toekomst van de Osse werkfunctie

In het voorgaande komt terug dat de werkfunctie van Oss niet alleen ten goede komt aan zijn eigen bevolking maar ook aan de bevolking van de direct omliggende gemeenten en de grotere regio. Oss is daarmee een motor voor de regionale economie. Dit betekent ook dat het aantrekken of krimpen van de werkgelegenheid in Oss voor een deel wordt 'geëxporteerd' naar de omgeving. Wil Oss zijn positie als werkstad voor de regio behouden, dan zal men nieuwe werkgelegenheid aan zich moeten binden. Hoopgevend is dat, wanneer naar de langere termijn wordt gekeken, Oss zijn functie als werkstad altijd heeft weten vast te houden. Maar resultaten uit het verleden zijn uiteraard geen garantie voor de toekomst. In de afgelopen vijftien jaar week de werkgelegenheidsgroei nauwelijks af van die van de provincie en Nederland, ondanks het wegtrekken van industriële werkgelegenheid. Hoopgevend is ook dat er ruimte is voor de toekomstige ontwikkeling van bedrijvigheid (onder meer Vorstengrafdonk en De Geer). Bij de gemeente wordt er vanuit gegaan dat deze terreinen, indien met behulp van het gronduitgifteprotocol volledig uitgegeven en ontwikkeld, in de toekomst ook garant zullen staan voor minimaal 2.000 arbeidsplaatsen.

Het tweede deel van deze studie richt zich op de trends in de industrie, logistiek en zakelijke diensten en de vraag wat er moet gebeuren om vanuit deze sectoren de groei te behalen die Oss als woon- én werkstad nodig heeft.

2.3 De winkelfunctie van Oss

Met behulp van gegevens van de Rabobank¹⁰ is het mogelijk om te bepalen wat het verzorgingsgebied is van een gemeente met betrekking tot consumentenbestedingen (de zogenaamde 'koopstromen'). Koopstromen worden doorgaans ingedeeld in twee categorieën: dagelijks (bijvoorbeeld supermarkten) en niet-dagelijks (vaak goederen met een duurzaam karakter¹¹). Uit onderzoek blijkt dat consumenten voor de aankoop van dagelijkse goederen vooral georiënteerd zijn op het lokale aanbod terwijl men voor niet-dagelijkse goederen meer gebruik maakt van winkels in naburige gemeenten en/of grotere steden in de omgeving¹². Met deze gegevens tonen we aan welk deel van de dagelijkse en niet-dagelijkse bestedingen in Oss wordt gedaan door de eigen inwoners en welk deel afkomstig is uit andere gemeenten. In de aanpak en presentatie hiervan volgen we dezelfde lijn als in de twee voorgaande paragrafen. Om de uitkomsten in perspectief te plaatsen is er voor gekozen om Oss te vergelijken met andere steden van 50.000 tot 100.000 inwoners.

Binding en toevloeiing

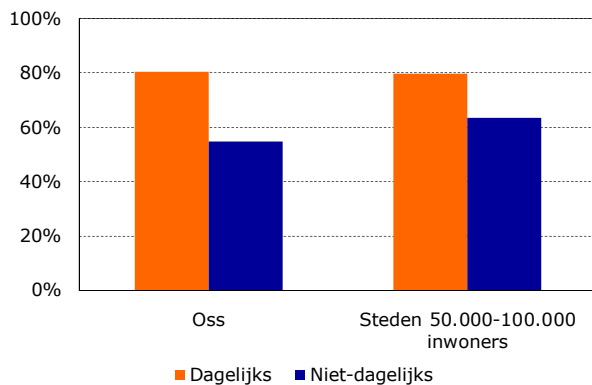
De kracht van Oss als winkelstad is af te lezen aan de mate waarin eigen inwoners en inwoners van andere gemeenten hun geld uitgeven bij de detailhandel in Oss. Uit figuur 2.5 blijkt dat de binding van inwoners van Oss qua bestedingen aan dagelijkse goederen gelijk is aan die in andere steden met 50.000 tot 100.000 inwoners. De mate waarin inwoners van Oss hun bestedingen aan niet-dagelijks goederen in Oss doen, is echter lager dan in vergelijkbare gemeenten.

¹⁰ Met behulp van pintransacties kunnen consumentenbestedingen in beeld worden gebracht. Daarbij zijn de woongemeenten van consumenten en de vestiginggemeenten van winkeliers bekend, waardoor stroomgegevens beschikbaar zijn

¹¹ Hiertoe behoren alle bestedingen aan goederen voor 'in en om huis', 'mode en luxe' en 'vrije tijd'.

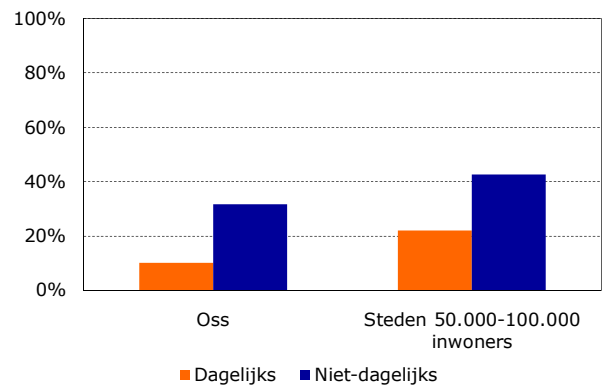
¹² Goudappel Coffeng - Euregionaal Koopstromenonderzoek Stadsregio Arnhem Nijmegen 2009.

Figuur 2.5: Binding¹³ dagelijkse en niet-dagelijks bestedingen (2008)

Bron: Rabobank/EIM

Figuur 2.6: Toevloeiing¹⁴ dagelijkse en niet-dagelijkse bestedingen (2008)

Bron: Rabobank/EIM

Aan de andere kant laat figuur 2.6 zien dat Oss relatief minder bestedingen van buiten de gemeente weet aan te trekken dan andere steden van vergelijkbare omvang. De ligging van Oss in een regio waar meer steden een centrumfunctie vervullen ('s-Hertogenbosch, Nijmegen, Uden), zal een belangrijke verklaring zijn voor de relatief lagere binding en toevloeiing.

Koopstromen naar Oss in kaart

Het ruimtelijke patroon van de herkomst van consumentenbestedingen in Oss wijkt weinig af van het patroon van de woon- en werkfunctie. Ook op het gebied van winkelen heeft Oss de sterkste aantrekkingskracht op inwoners van de zuidelijke en westelijke buurgemeenten en dan vooral Lith en Bernheze. Hun bestedingen vormen relatief de grootste koopstroom van buiten Oss naar de gemeente (tabel 2.3 en kaart 2.3).

Tabel 2.3: Top 10 herkomstgemeenten niet-dagelijkse bestedingen (2008)

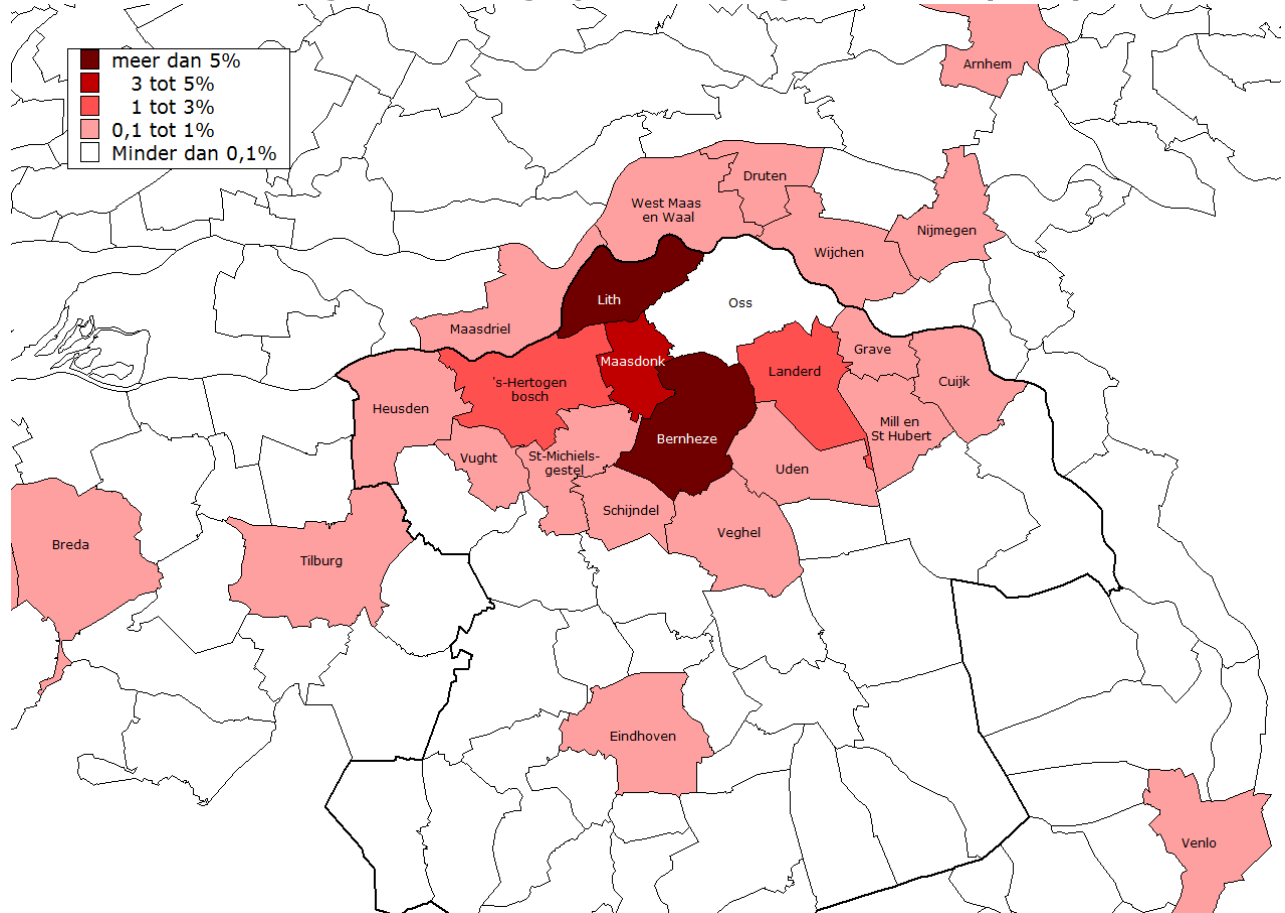
Gemeente	Aandeel in bestedingen
Oss	68%
Lith	6%
Bernheze	6%
Maasdonk	4%
s-Hertogenbosch	3%
Landerd	2%
Nijmegen	1%
West Maas en Waal	1%
Wijchen	1%
Sint-Michielsgestel	1%

Bron: Rabobank/EIM, 2010

¹³ Bestedingen eigen inwoners in gemeente / totale bestedingen eigen inwoners.

¹⁴ Bestedingen inwoners overige gemeenten / totale bestedingen in bestemmingsgemeente x.

Kaart 2.3: Toevloeiing van niet-dagelijkse bestedingen naar Oss (2008)

Bron: Rabobank/EIM, 2009

De toekomst van de Osse winkelfunctie

Oss heeft als winkelstad een functie als regionaal verzorgend centrum¹⁵. Binnen Noord-oost-Brabant en in de directe omgeving zijn er meer steden met een dergelijke functie, bijvoorbeeld Uden. Een niveau hoger bevinden zich steden als Eindhoven, 's-Hertogenbosch en Nijmegen die naast het winkelend publiek uit de provincie ook voor consumenten vanuit de rest van Nederland een functie vervullen. De combinatie van detailhandel, horeca en evenementen is daarbij bepalend voor het aanzien en de aantrekkingskracht van deze steden. Voor Oss is het in de nabije toekomst niet aannemelijk dat de winkelfunctie zich zodanig zal ontwikkelen dat men zich kan meten met bijvoorbeeld 's-Hertogenbosch en Nijmegen. Wel loopt er een aantal projecten (waaronder de herontwikkeling van de V&D) die de aantrekkelijkheid van Oss als winkelstad dienen te vergroten.

Om zijn functie als regionale winkelstad te versterken, is het vooral belangrijk dat Oss zich binnen de regio onderscheidt in zijn winkelaanbod in de ruime zin van het woord. Dat appelleert aan 'harde factoren', zoals omvang, (keten)aanbod, branchering en bereikbaarheid (parkeren), maar ook aan 'zachte factoren', zoals ondernemerschap, presentatie en klantenbinding. Daarbij spelen ondernemers in de detailhandel, de horeca en de toeristisch-recreatieve sector een belangrijke rol aangezien hun ondernemingen het gezicht van Oss als winkelstad vormen.

¹⁵ Zie ook: Droogh Trommelen Broekhuis – Winkelkompas Oss – Uden/Veghel – Land van Cuijk, 2008

Met de totstandkoming van het centrummanagement hebben ondernemers uit detailhandel en horeca samen met de gemeente voor de ontwikkeling van de Osse binnenstad een stap in de goede richting gezet. Tevens blijft het belangrijk om Oss met enkele grote evenementen naar de eigen inwoners en naar buiten toe te presenteren.

2.4 Conclusie

De gemeente Oss is na de fusie met Lith qua inwoneraantal de zesde gemeente van Noord-Brabant. Vanzelfsprekend vervult de gemeente met haar voorzieningen en omvang niet alleen een functie voor de eigen inwoners maar ook voor de inwoners van de omliggende regio. Die functie komt onder meer naar voren in het woon-, werk- en winkelgedrag van mensen. Uit analyse van de verhuizingen naar Oss blijkt dat men doorgaans over korte afstand/binnen de eigen gemeente verhuist. Bij meer dan twee derde van de verhuizingen in Oss gaat het om verhuizingen van mensen die al in Oss woonden. De grootste verhuisstromen van buiten de gemeente komen uit de grote steden in Noord-Brabant en de omliggende gemeenten.

Dit patroon ligt niet veel anders bij de mensen die in Oss komen werken. Oss bezit voornamelijk een aantrekkingskracht op personen uit de directe omgeving en de grotere steden in de regio. Meer dan 40 procent van de banen in Oss wordt ingevuld door mensen die elders wonen. Andersom bevindt het werk van bijna de helft van de Ossenaren zich buiten de eigen gemeente. Dit benadrukt dat ontwikkeling van werkgelegenheid een sterk regionale dimensie heeft. Gaat het in de centrumgemeente(n) van een regio goed met de werkgelegenheid dan straalt dit af op het hele gebied. Daling van de werkgelegenheid is echter een bovengemeentelijk probleem.

Ook de winkelfunctie van Oss bezit een duidelijke regionale component. Iets meer dan tweederde van alle niet-dagelijkse bestedingen in Oss komt van de eigen inwoners. Inwoners van Lith, Bernheze en Maasdonk zijn verantwoordelijk voor het grootste deel van bestedingen van buiten Oss. Door de aanwezigheid van 's-Hertogenbosch, Nijmegen en Uden is de winkelfunctie wat minder sterk dan in andere steden van vergelijkbare omvang. Als winkelstad is het van belang dat men zich via evenementen en verbindingen met de toeristisch-recreatieve sector blijft onderscheiden.

Sectorstudies

In het eerste deel van dit rapport is gebleken dat het Osse bedrijfsleven in 2009 een moeilijk jaar heeft gehad waarin de bedrijfsprestaties flink onder druk stonden. Tot nog toe heeft Oss de gevolgen van de economisch mindere tijden nog niet van zich af weten te schudden. De belangrijkste vraag is op dit moment hoe de toekomst van Oss er uit zal zien, wat de perspectieven zijn en op welke vlakken er kansen liggen. In het voorgaande deel van dit rapport is hiervoor een aanzet gegeven door de functie en rol van Oss op het vlak van wonen, werken en winkelen te schetsen. Op basis van gesprekken met vertegenwoordigers van het Osse bedrijfsleven zijn voor deze drie functies doorkijkjes naar de toekomst geboden. In het volgende deel worden drie sectoren nader belicht: de industrie, de logistiek en de zakelijke dienstverlening. Voor de industrie en logistiek is gekozen omdat deze twee sectoren van oudsher altijd een belangrijke bijdrage aan de economie en het 'gezicht' van Oss hebben geleverd. Dit is bij de zakelijke dienstverlening veel minder het geval. Dit is echter een van de sectoren waarin de afgelopen decennia, zowel landelijk als in Oss, een flinke groei van de werkgelegenheid heeft plaatsgevonden. De vraag is dan ook in welke mate deze sector in staat is om een positieve bijdrage aan de ontwikkeling van de Osse werkfunctie te leveren.

Dit deel is gebaseerd op een combinatie van data-analyse, literatuurstudie en gesprekken met experts, onder wie regionale sleutelpersonen in de onderzochte sectoren en de betreffende sectordeskundigen van Rabobank Nederland.

3 Industrie

3.1 Inleiding

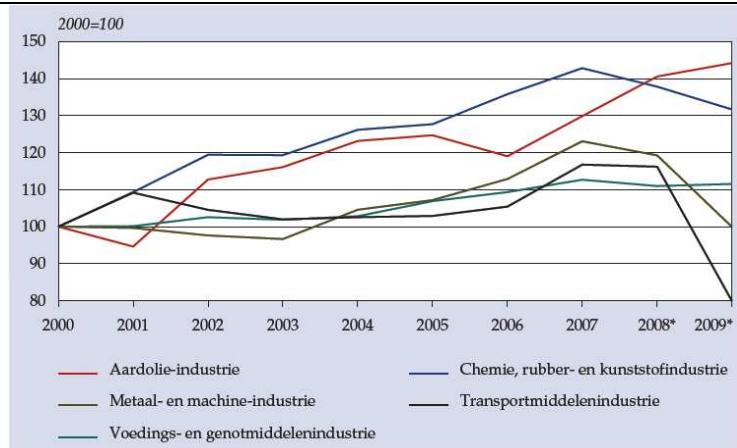
De industrie is een van de sectoren die het hardst werden getroffen door de economische crisis en de wereldwijde recessie. De prestaties van bedrijfstakken als de metaal, machine- en chemische industrie fluctueren sterk wanneer er veranderingen plaatsvinden in de wereldhandel en het achterliggende vertrouwen van markten, zowel aan producenten- als uiteindelijk aan consumentenzijde. Figuur 3.1 geeft een indicatie van de verschillen tussen bedrijfstakken op basis van de totale toegevoegde waarde per bedrijfstak.

De industrie is voor Noord-Brabant en Oss economisch van groot belang. Dit komt tot uiting in de werkgelegenheid en het aantal vestigingen, maar bijvoorbeeld ook in investeringen en productievolume. Mede vanwege de sterk internationale oriëntatie van grote industriële concerns zagen we in het eerste hoofdstuk dat de Nederlandse industrieregio's in 2009 relatief het hardst zijn getroffen door de economische crisis. Op lokaal en regionaal niveau kwam dit tot uiting in benedengemiddelde groeicijfers.

De verwachting is dat de prestaties van de industrieregio's in 2010 zullen verbeteren. In het verleden is gebleken dat het aantrekken van de wereldhandel en het herstel van het vertrouwen –en in het verlengde daarvan het herstel van de investeringen- ervoor zorgen dat de sector vanaf het begin van het herstel mee omhoog gaat. De lichte groei van de laatste kwartalen heeft echter nog lang niet de benodigde omvang en stabiliteit om al op het niveau van voor de crisis te komen. Het producentenvertrouwen, een belangrijke graadmeter voor het marktsentiment, onderstreept dit. In februari 2009 bereikte het vertrouwen van producenten een historisch dieptepunt. Sindsdien is dit echter stukje bij

beetje hersteld. Dit herstel heeft er tot op heden echter nog niet voor gezorgd dat men weer evenveel vertrouwen in de toekomst heeft als in de jaren voor de economische crisis.

Figuur 3.1: Ontwikkeling toegevoegde waarde industrie

Bron: CBS

Voor de sector als geheel wordt in 2010 een omzetontwikkeling van ongeveer 5 procent verwacht¹⁶. Deze bestaat uit een volumecomponent van 3,9 procent en een prijscomponent van 0,8 procent. Vooral de aardolie-, chemische, rubber- en kunststofproductenindustrie en de transportmiddelenindustrie behaalden in mei 2010 een omzet die flink hoger lag dan een jaar eerder. Ook de elektrotechnische en machine-industrie en de basismetale- en metaalproductenindustrie zagen groei terwijl de voedingsmiddelenindustrie een lichte daling noteerde. De sector als geheel blijft echter nog wel onder het niveau van voor de crisis¹⁷.

In het vervolg van dit hoofdstuk schetsen we de stand van zaken in de Osse industrie. Hiertoe behandelen we drie branches: de chemie/farmacie, de metaal- en machine-industrie en de voedingsmiddelenindustrie. Voor deze specifieke branches is gekozen omdat ze in belangrijke mate bepalend zijn voor de structuur van de industrie in Oss en de regio. Vandaar dat ze door de gemeente Oss en in regionaal verband (onder andere in de 5-sterren regio) ook als belangrijke speerpunten worden benoemd in hun beleidsstukken¹⁸.

We sluiten het hoofdstuk af met een overzicht van de trends en ontwikkelingen die de Osse industrie in de toekomst zullen vormen. Op basis daarvan komen we tot een aantal aanbevelingen.

3.2 De industrie in cijfers

Oss en industrie zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. De sector is goed voor meer dan een kwart van de werkgelegenheid in de gemeente. Daarmee behoort Oss tot de twintig meest op industrie georiënteerde gemeenten van Nederland. De verbinding tussen Oss en industrie is onder andere te danken aan vestigingen van internationale spelers als MSD/Organon, Desso (tapijt en kunstgras) en Unilever (Unox, Knorr). In het ver-

¹⁶ Rabobank - Cijfers & Trends

¹⁷ CBS - Industriebeeld, juli 2010

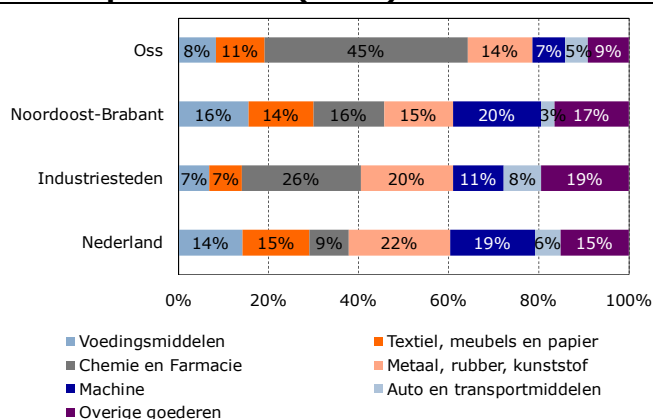
¹⁸ Gemeente Oss: Oss werkt! Economisch Beleidsplan 2007-2010, januari 2007, www.5-sterrenregio.nl

leden hebben ook de vestigingen van Philips en Zwanenberg bijgedragen aan het beeld en imago van Oss als industriestad.

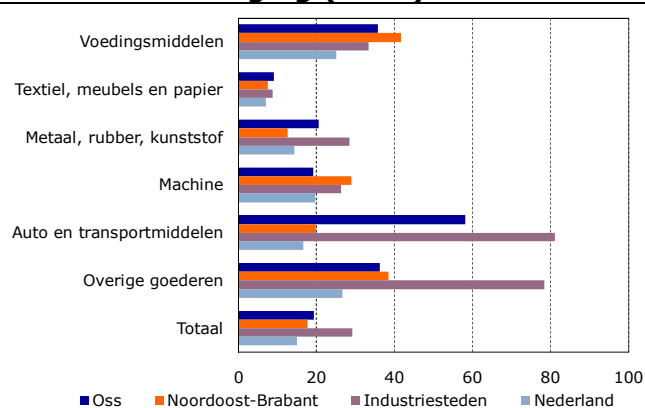
Structuur van de industrie

In figuur 3.2 komt het belang van de werkgelegenheid in de chemie/farmacie in Oss duidelijk naar voren. Zowel ten opzichte van de regio als ten opzichte van Nederland is er sprake van een duidelijke oververtegenwoordiging. Landelijk zijn de branches metaal, rubber en kunststof en de machine-industrie relatief het grootst. Noordoost-Brabant kent relatief veel banen in de voedingsmiddelenindustrie.

Figuur 3.2: Samenstelling industrie, aantal banen per branche (2009)

Figuur 3.3: Gemiddeld aantal banen per industriële vestiging (2009)¹⁹

Bron: LISA, bewerking Rabobank

Bron: LISA, bewerking Rabobank

Tussen en binnen branches bestaan duidelijke verschillen in de schaalgrootte van bedrijven (figuur 3.3). Het aantal banen per vestiging is gemiddeld het kleinste in de textiel-, meubel- en papierindustrie. Dit verschilt weinig per regio. In de voedingsmiddelenindustrie is de gemiddelde omvang van bedrijven in Oss en Noordoost-Brabant een stuk groter dan landelijk. Ook in de auto- en transportmiddelenindustrie is de schaalgrootte van vestigingen in Oss een stuk groter dan landelijk.

Werkgelegenheidsontwikkeling industrie

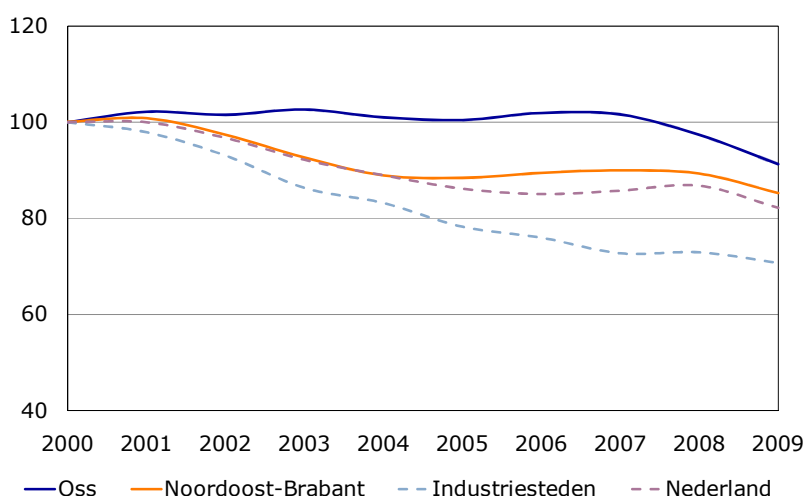
Figuur 3.4 toont de ontwikkeling van de industriële werkgelegenheid door de jaren heen. In de afgelopen tien jaar is de industriële werkgelegenheid duidelijk gedaald. Een belangrijke verklaring hiervoor is dat Nederlandse fabrikanten van eindproducten zich steeds meer ontwikkelen tot kopstaartbedrijven²⁰. Deze bedrijven verplaatsen arbeidsintensieve delen van de productie naar lagelonenlanden en -regio's. In Oss is er lange tijd sprake geweest van een relatief stabiele werkgelegenheid. De afgelopen jaren laten zien dat men zich ook in Oss niet aan de heersende trend kan onttrekken. Binnen de sector zijn er legio voorbeelden van bedrijven die (delen van) de productie in de westerse landen sluiten en deze verplaatsen naar lagelonenlanden in Oost-Europa of Azië. Door de economische crisis komt daar nog eens bij dat veel bedrijven om te overleven op zoek gaan naar mogelijkheden om de efficiëntie te vergroten. Men trekt zich terug op kern-

¹⁹ De branche chemie en farmacie is in deze figuur buiten beschouwing gelaten omdat er binnen deze branche sprake is van een klein aantal (zeer) grote vestigingen. MSD is hier het duidelijkste voorbeeld van.

²⁰ Bedrijven die in Nederland R & D, marketing & sales, en bestuurlijke functies behouden en het productieproces uitbesteden aan lagelonenlanden.

markten en kernproducten en probeert tegelijkertijd functies en locaties te concentreren en af te slanken.

Figuur 3.4: Werkgelegenheidsontwikkeling industrie

Bron: CBS

3.3 Farmaceutische industrie

Oss is met de omvangrijke vestiging van MSD/Organon al decennia het kloppend hart van de farmaceutische industrie in Nederland. Momenteel werken er rond de 4.000 mensen, waarmee het bedrijf goed is voor zo'n 10 procent van de totale werkgelegenheid in Oss. Het bedrijf heeft zich vanaf zijn oprichting vooral gericht op de markt van middelen voor vrouwegezondheid, een niche binnen de totale markt voor geneesmiddelen. Mede vanwege de enorme kapitaalintensiteit die er nodig is om een geneesmiddel te ontwikkelen en te vermarkten²¹, is er in de voorbije jaren sprake geweest van een flink aantal fusies en overnames. Als gevolg daarvan is een aantal wereldwijd opererende farmaciegiganten (onder andere Novartis, Merck & Co./MSD/Organon, Pfizer en Bayer) ontstaan. In 2008 behaalden de grootste tien farmaceutische bedrijven (waaronder Merck & Co.) omzetten van tussen de 19 en 45 miljard dollar²². Voor hun voortbestaan, het behoud van marktwaarde en het tevreden houden van aandeelhouders zijn deze bedrijven de afgelopen decennia sterk afhankelijk geweest van de mogelijkheden om zogenaamde 'blockbuster' medicijnen^{23,24} te creëren.

Binnen de industrie vindt echter een aantal ingrijpende veranderingen plaats. Ten eerste is de positie van blockbuster medicijnen aan het veranderen. De patenten op deze producten lopen deels ten einde wat ruimte laat voor (goedkopere) generieke medicijnen. Ten tweede dalen de kansen voor nieuwe blockbusters aangezien voor de meeste veelvoorkomende aandoeningen goede standaardmedicijnen zijn ontwikkeld. Ten derde lijkt de omzetgroei in de belangrijkste afzetmarkten, de Verenigde Staten en Europa, af te vlakken. Dit komt mede doordat overheden steeds kritischer kijken naar het in toom houden van de budgetten voor gezondheidszorg. Om in te spelen op de veranderende marktomstandigheden en kostenbesparingen en om een hogere efficiëntie te behalen, besluiten bedrijven productiefaciliteiten en R&D-afdelingen te sluiten en/of samen te

²¹ Ongeveer 15-25 procent van de totale omzet van farmaceutische bedrijven wordt besteed aan R&D

²² Pharmtech.com – The Pharma Top 50

²³ De verzamelnaam voor medicijnen die goed zijn voor een omzet van meer dan 1 miljard euro op jaarbasis

²⁴ PWC – Pharma 2020 series executive summary, 2009

voegen. Onder andere bij Novartis, Merck en GlaxoSmithKline is dit de afgelopen jaren het geval geweest.

Na de bekendmaking van een soortgelijke aanpak bij MSD/Organon is door velen onderstreept dat een dergelijk bedrijf onmisbaar is in het Nederlandse kennislandschap. De omvang van het bedrijf voor wat betreft de werkgelegenheid, het unieke karakter van die werkgelegenheid, de uitgaven op het gebied van onderzoek en de aanwezigheid van unieke kennis zijn argumenten voor het behoud van dergelijke bedrijvigheid. Niet voor niets is vanuit de overheid als volksvertegenwoordiging een krachtige stem tot behoud tot stand gekomen en kijkt men momenteel ook actief mee naar oplossingen. De oplossingen dienen echter op een hogere schaal dan Oss alleen te worden gevonden, overigens zonder Oss daarbij buiten beschouwing te laten. 'Theorie' en 'praktijk' komen in Oss onmiskenbaar samen. Uiteindelijk zijn het echter de bedrijfs-economische voorwaarden en mogelijkheden die bepalen hoe de toekomst van het bedrijf en zijn onderdelen in Oss er na 31 december uit zal zien.

3.4 Metaal- en machine-industrie

Net als andere deelsectoren van de industrie zijn de resultaten van de metaal- en machine-industrie relatief sterk afhankelijk van de conjuncturele ontwikkelingen (figuur 3.1). Als geheel zijn beide branches sterk gefragmenteerd en zijn er veel kleine (niche) MKB-spelers actief. Voor haar omzet is de machine-industrie het afgelopen decennium steeds meer afhankelijk geworden van het buitenland (85% omzet in het buitenland in 2006). In de metaalsector is men voor het grootste deel op de nationale markt gericht (35% omzet in het buitenland in 2006). De belangrijkste afnemers van de metaalindustrie zijn industriële bedrijven in de machine-industrie, de automotivesector en de bouw. De machine-industrie levert op haar beurt onder andere aan de landbouw, bouw, metaalproducenten en -bewerkers en energiebedrijven. Vertegenwoordigende bedrijven van de metaal- en machine-industrie in Oss zijn onder andere Brabant Alucast, Estax, Rösler Benelux en Zantech.

Op (inter-)nationaal niveau heeft zeker ook deze tak van industrie te maken met verplaatsing van de productie naar lagelonenlanden. Vanwege die ontwikkeling evolueren bestaande bedrijven in Nederland en Europa steeds meer tot (gespecialiseerde) kopstaartbedrijven. Deze herstructurering van arbeid binnen de waardeketen resulteert in een grotere ketenafhankelijkheid en samenwerking binnen de waardeketen. Tegelijkertijd worden de productlevenscycli korter vanwege snelle technologische innovaties. Om mee te kunnen in deze cycli is het toepassen van de kennis in de Nederlandse clusters (onder andere rondom Eindhoven) van levensbelang. Dit moet gebeuren tegen een achtergrond van schaarste aan geschikt personeel omdat er een mismatch bestaat tussen aanwas van nieuw geschoold personeel en de uitstroom van vergrijsde werknemers²⁵. Vandaar dat er in de regio ook projecten zijn ontstaan zoals de 'Metal Valley Leerweg' die moeten bijdragen aan de instroom van voldoende gekwalificeerd personeel in de sector²⁶. In Oss biedt ROC De Leijgraaf opleidingen in de metaal- en elektrotechniek aan.

Op nationaal en regionaal niveau worden individuele bedrijven in de industrie geconfronteerd met het ontbreken van draagvlak/urgentie voor het wel en wee van de sector bij de landelijke politiek. Gevleugelde uitspraken van politici over Nederland Kennisland lijken niet te slaan op het belang dat men hecht aan de (traditionele) maakindustrie. Vandaar dat brancheorganisaties als de FME-CWM, de Koninklijke Metaalunie en de Stichting

²⁵ Rabobank – Industry Knowledge Team, 2007-2010

²⁶ 5-sterrenregio - Projecten 'Metal Valley Leerweg'.

voor Industrie en Communicatie (SIC) blijven aangeven dat een gedegen kabinetsbreed industriebeleid essentieel is om de positie van de sector en de maakindustrie als geheel in Nederland te versterken. Deze roep wordt mede ingegeven doordat overheden in andere Europese landen (Frankrijk, Italië en Duitsland) hierin een actievere rol spelen. Aparte ministers voor industriebeleid zijn hier een voorbeeld van. Ook de interventies en steun van overheden om de sector in zware tijden over het dode punt heen te helpen, zijn het resultaat van die betrokkenheid. Vanuit de gemeente en provincie dient men in Den Haag dan ook te blijven aandringen op hervorming en versterking van het beleid. Mogelijk kan extra kracht worden bijgezet door hier een sterke kartrekker of pleitbezorger voor aan te wijzen.

3.5 Voedingsmiddelenindustrie

Mede vanwege Unox/Unilever en Zwanenberg heeft Oss in Nederland het imago van 'voedingsmiddelen- en vleesstad'. De sluiting van de Zwanenberg fabriek (2006) en de herstructurering van de productielijnen van Unilever hebben er echter voor gezorgd dat de werkgelegenheid in de voedingsmiddelenindustrie, waartoe ook de mengvoederindustrie behoort, sinds 1996 is gehalveerd. Begin 2009 waren er nog ongeveer 850 arbeidsplaatsen in deze tak van industrie in Oss. Doorgaans is de werkgelegenheid in deze branche een stuk minder conjunctuurgevoelig dan in andere delen van de industrie. Veranderingen in de branche hebben vooral plaatsgevonden als gevolg van economische integratie en samenwerking (hoofdzakelijk binnen Europa), strengere kwaliteitseisen en het optreden van dierziektes. Ondanks dat blijven er ook zeer veel kleine en middelgrote spelers in de markt actief. Dit komt onder meer doordat de vlees- en voedingsmiddelenindustrie een sector is waarin een grote hoeveelheid en grote variëteit van producten bestaat. Daardoor zijn er ook vele niches waarin producenten zich kunnen specialiseren. De tendens blijft wel dat het aantal bedrijven geleidelijk afneemt. Ondernemers dienen daarbij de keuze te maken om hetzij horizontaal hetzij verticaal te groeien en competitief te blijven²⁷.

Naast Unilever is in Oss nog een aantal middelgrote bedrijven actief in de sector. De meeste zijn al lang in Oss gevestigd waardoor men vooral via het personeel sterk aan de regio is gebonden. Qua omzet en afzet is die binding er veel minder of vrijwel niet. Gezien hun lange vestigingsgeschiedenis is er ook een sterke onderlinge verbondenheid en wil tot samenwerken bij deze bedrijven aanwezig. De toekomst voor de middelgrote bedrijven ligt vooral in de mate waarin men onderscheidend weet te blijven van de grote concerns. De mate waarin het Osse vestigingsklimaat daar een rol in kan spelen, is relatief beperkt.

3.6 Trends en ontwikkelingen

Naast de bovengenoemde trends per branche zijn er twee waarvan we kunnen stellen dat ze voor de gehele sector van toepassing zijn.

Verplaatsing productieprocessen

Het werkgelegenheidsverlies bij industriële bedrijven is zeker geen specifiek verschijnsel van Oss, maar een structureel verschijnsel in Nederland en andere westerse landen. Wel is er verschil naar historisch belang van de industrie voor een gebied. Daardoor kan het op de ene plek meer aan de oppervlakte komen dan op de andere plek. Toch heeft men in Oss in de afgelopen vijftien jaar geen lagere groei van de werkgelegenheid gehad dan in Noordost-Brabant en Nederland. Andere sectoren als de bouw, horeca, informatie & communicatie, logistiek, zakelijke diensten en zorg laten over die periode echter een

²⁷ Rabobank – Food & Agri research: De vleesverwerkende industrie in Nederland, 2006

sterke groei zien. De transitie van de Osse economie is dus eigenlijk al jaren geleden ingezet. Tussen 1996 en 2009 is het belang van de industrie voor de Osse werkgelegenheid van 35 procent naar 25 procent gedaald. Vanwege de relatief grote omvang van industriële vestigingen is dit een proces dat in de praktijk vaak schoksgewijs verloopt.

Inzet op kennis blijkt niet altijd de gewenste houdfactor

Overheden op verschillende niveaus geven in hun beleid steeds vaker aan zich te richten op het ontwikkelen van de (Nederlandse) kenniseconomie. De gedachte hierachter is dat kennis een hogere toegevoegde waarde heeft dan productie van goederen. Tegelijkertijd is het idee ook dat kennisactiviteiten minder snel zullen worden verplaatst dan productieactiviteiten. De argumentatie daarachter is geen verkeerde; in de interviews vertelden ondernemers ook dat het geen aantrekkelijk vooruitzicht is om medewerkers te verplaatsen. Daarnaast gaven zij aan dat het vestigingsklimaat voor kennisintensieve industriële ondernemingen, mede door het ontbreken van een eenduidig industriebeleid, in Nederland te wensen overlaat. Voor de landelijke overheid ligt er een belangrijke taak in het wegnemen van die onvrede.

3.7 Visie en aanbevelingen

De werkgelegenheid in de Osse industrie loopt net als in veel industrieën elders in Nederland en in Europa met horten en stoten terug. Door productielocaties te sluiten, behalen bedrijven voordelen op efficiëntie en arbeidskosten. De geringere rol die afstand in productieprocessen speelt, maakt het voor bedrijven makkelijker om activiteiten over grotere afstanden te verplaatsen. Aanwezigheid van personeel en investeringen in kapitaalgoederen en bedrijfspanden blijken bedrijven maar tot op zekere hoogte te verankeren. Gezien de verdere schaalvergroting van industriële bedrijven zal deze ontwikkeling zich de komende jaren blijven voordoen.

Daarbij dient wel te worden aangetekend dat binnen de sector een grote heterogeniteit aan bedrijven bestaat. Van metaal tot olie en van hout tot textiel, van grondstofverwerker tot eindproducent en van lokale ondernemer tot wereldspeler. Gemiddeld werken er zo'n twintig werknemers per industriële vestiging; naast enkele grote bedrijven zijn er dus vooral heel veel kleintjes. De mate waarin bedrijven afhankelijk zijn van de economische ontwikkeling in de directe regio verschilt. De grote bedrijven opereren daarbij onafhankelijk van de Osse productieomgeving. Maar deze bedrijven kunnen echter een sterke binding met Oss blijven houden. Dit heeft dan voornamelijk betrekking op het personeel. Vandaar ook de constatering dat zolang de werknemers en het management uit Oss en de regio afkomstig zijn, het bedrijf relatief sterk is verankerd. Vanuit regionaal-economisch en individueel bedrijfsperspectief is het van zeer groot belang dat lokale ondernemers zich kunnen blijven doorontwikkelen, aangezien groei bij hen –als groepdoorgaans het meest blijvend is. Aan ondernemersverenigingen en de gemeente daarom de taak om kort op de praktijk te zitten, knelpunten in een vroeg stadium aan te pakken en ook terug te koppelen wat er wordt gedaan om deze op te lossen.

De Rijksoverheid geeft in haar beleid aan zich vooral op de versterking van de kenniscomponent te richten. De case van MSD/Organon is aanleiding om vraagtekens te plaatsen bij het kennisbeleid van de overheid en de regie die verschillende bestuurslagen (nationaal, provinciaal en lokaal) hier op dienen te voeren. Thematiek die herkenbaar is in Oss, maar waarvan de oplossing op een veel grotere schaal dan Oss alleen moet worden gevonden. Vandaar dat het ook voor de hand ligt om de zaak gezamenlijk aan te pakken

(zoals nu in de taskforce voor het open innovatiecentrum gebeurt). Misschien is het daarbij raadzaam om het voortouw bij de (Rijks-)overheid neer te leggen. Theorie en ervaring vanuit Den Haag, praktijk en oplossingen in Oss, bij wijze van spreken.

4 Logistiek

4.1 Inleiding

Mede door de dalende vraag naar industriële producten was 2009 ook voor de logistiek een zwaar jaar. Op de branchesite logistiek.nl wordt zelfs gesproken van een 'inktzwart hoofdstuk voor de transport en logistiek'²⁸. De logistiek zit daarmee ook in het rijtje van sectoren die conjuncturele schommelingen direct voelen in hun business. Daar komt bij dat de functie van de logistiek in Nederland ook sterk internationaal georiënteerd is. De aanwezigheid van de twee mainports (Rotterdam en Schiphol) geeft ons land een belangrijke functie als door- en uitvoerland van producten en grondstoffen. De twee mainports fungeren daarbij als grootschalig aankomst- of vertrekpunt voor bulkgoederen. In een aantal stappen worden deze stromen 'opgeknipt' en via een fijnmaziger netwerk in het Nederlandse achterland naar afnemers en consumenten vervoerd. Hiervoor is in de rest van Nederland een netwerk ontstaan van nationale distributie- en achterlandregio's van waaruit bedrijven enerzijds de fysieke goederenstromen herverdelen maar anderzijds (en steeds belangrijker) ook de regie voeren over die stromen. Het doel van dit hoofdstuk is om duidelijk te maken wat positie van Oss is binnen dit netwerk en om aan te geven hoe deze kan worden versterkt.

4.2 Logistiek in cijfers

De specifieke vraag naar locaties nabij mainports en vervoersassen heeft in Nederland een aantal duidelijke concentraties van logistieke bedrijven tot resultaat. Binnen de sector wordt wel gesproken van zogenaamde 'logistieke hotspots'. In het tijdschrift *Logistiek* werden de regio's West-Brabant, Venlo-Venray en Tilburg door experts tot de top drie van logistieke hotspots van 2009 uitgeroepen²⁹. In hun top tien komt de regio Noord-oost-Brabant niet voor. Daarnaast is door TNO in 2009 op kwantitatieve wijze onderzocht welke COROP-regio's³⁰ de grootste rol spelen binnen het logistieke netwerk van Nederland. Zij concluderen dat Rotterdam en Amsterdam veruit de belangrijkste rol als logistieke knooppunten in Nederland vervullen. Binnen het netwerk van achterlandregio's zijn vervolgens West-Brabant (Moerdijk, Breda/Oosterhout en Roosendaal), Noord-Limburg (Venlo) en Noordoost-Brabant (Den Bosch, Oss en Veghel) van groot belang voor de verdere afhandeling van goederen en logistieke processen. De regio Noordoost-Brabant scoort in de analyse van TNO vooral hoog op de factoren containeroverslag en volume totaal. De kaart van Nederlandse binnenvaartterminals laat de concentratie van terminals in het noordoosten van Brabant duidelijk zien (bijlage 1). Op weginfrastructuur en congestie scoort men laag in vergelijking met de andere regio's. Belangrijke conclusie voor Noordoost-Brabant is dat de regio tot op heden is ondergewaardeerd als hotspot en specifiek beleid tot verbetering zou kunnen leiden³¹.

²⁸ [Logistiek.nl](http://logistiek.nl) – De grootste logistieke drama's van 2009.

²⁹ *Logistiek* – Logistieke kaart van Nederland 2009

³⁰ Een analytische indeling die Nederland in 40 regio's opdeelt, qua grootte zitten deze tussen provincies en gemeenten in.

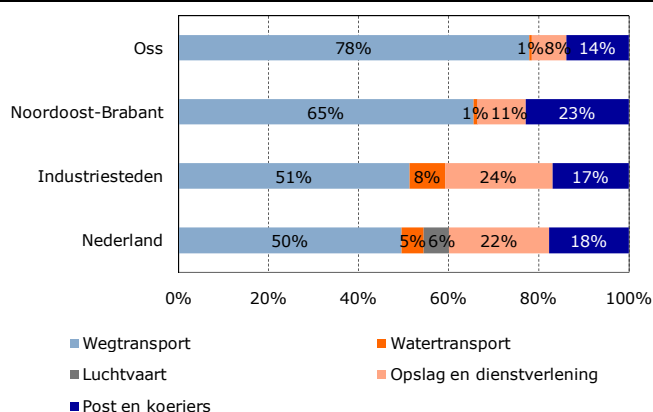
³¹ TNO – Quick Scan: Overzicht van netwerk logistieke hot spots in Nederland, 2009

Binnen de definities die het Nederlandse werkgelegenheidsregister LISA hanteert, waren er landelijk begin 2009 ongeveer 425.000 banen in de logistiek. Dit is een redelijk 'enge' definitie. In 2009 is door TNO becijferd dat in Nederland met het 'logistieke sectorhuis' rond de 750.000 arbeidsplaatsen en € 40 miljard aan toegevoegde waarde zijn gemeoid. Het verschil tussen TNO en LISA is onder meer dat in de definitie van TNO ook de werkgelegenheid bij bedrijven in ondersteunende activiteiten (bijvoorbeeld financieel, IT en arbeidsbemiddeling) wordt meegenomen.

In hoofdstuk 1 bleek al dat het belang van de logistiek in de Osse werkgelegenheid relatief wat groter is dan landelijk. Direct is de sector goed voor 2.500 arbeidsplaatsen. Van de landelijke werkgelegenheid in de sector bevindt de helft zich in het wegtransport (figuur 4.1). In Oss is het wegtransport goed voor meer dan driekwart van de logistieke werkgelegenheid. Deze verdeling wekt geen verbazing gezien de aanwezigheid van enkele Europese spelers van formaat (Vos Logistics en CEVA Logistics). Daarnaast kent Oss verschillende vervoerders/logistieke dienstverleners die zich op een productnische hebben gespecialiseerd, zoals Den Hartogh Liquid Logistics (chemie), H&S Foodtrans (food) en Movianto (farmacie). De branche post en koeriers is wat kleiner dan landelijk, maar toch kent Oss met DHL freight wel een internationale speler van formaat.

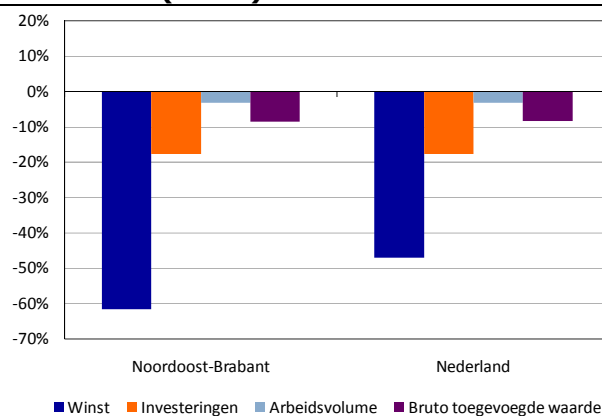
Figuur 4.2 geeft een duidelijk beeld van de verslechterde marktomstandigheden in de sector in 2009. Winstniveaus stonden zowel in Noordoost-Brabant als in Nederland sterk onder druk. Als gevolg van de verslechterde marktomstandigheden daalden ook de niveaus van investeringen, arbeidsvolume en bruto toegevoegde waarde. De grootste krimp lijkt inmiddels voorbij te zijn. Het CBS signaleert dat er in de luchtvaart en bij expediteurs al sprake was van een lichte groei van de omzet in het eerste kwartaal van 2010, terwijl de omzetten bij het goederenwegvervoer een stuk minder snel daalden dan in de voorgaande kwartalen³².

Figuur 4.1: Samenstelling logistiek, aantal banen per branche (2009)

Bron: LISA, bewerking Rabobank

Figuur 4.2: Groeicijfers logistiek en communicatie (2009)

Bron: Rabobank/EIM

³² CBS Wegmagazine – Einde aan sterke omzetzaling transportsector, 2010

4.3 Trends en ontwikkelingen

Naast de conjuncturele ontwikkelingen heeft de logistieke sector momenteel met een aantal structurele veranderingen te maken. Naar aanleiding van literatuurstudie en de interviews komen we tot acht trends en ontwikkelingen, die ook voor Oss relevant zijn. Voor een belangrijk deel gaat het daarbij om zaken die op (inter-)nationaal niveau spelen.

1) *Globalisering*

Technologische ontwikkelingen maken het mogelijk om processen over grotere afstanden aan te sturen en zorgen voor meer outsourcing van werkzaamheden. Dit opent nieuwe markten voor bedrijven, maar leidt ook tot een grotere complexiteit van processen.

2) *Veranderingen in wensen van consumenten*

Supply chains worden steeds meer vraaggestuurd waardoor snelheid en flexibiliteit nog belangrijker worden. Om hieraan te kunnen voldoen, is het herstructureren van de supply chain noodzakelijk.

3) *Veranderingen van distributienetwerken*

Distributiecentra worden steeds meer gecentraliseerd om tot schaalvoordelen te komen (zie bijvoorbeeld Heineken in Oss).

4) *Zeer competitieve marktomstandigheden*

De markt is sterk conjunctuur- en vraaggedreven waarbij het volledig benutten van de capaciteit op bedrijfsniveau noodzakelijk is om voldoende marge te creëren. Zeker na de terugval van de vraag als gevolg van de economische crisis is de klant koning. De verwachting is dat marges voorlopig onder druk zullen blijven staan door de combinatie van overcapaciteit, kosteninflatie en het hoge niveau van dieselprijzen.

5) *Toegenomen belang van technologie*

Hangt samen met eerste en vierde punt: om toegevoegde waarde te creëren, is de efficiënte inzet van technologische middelen onontbeerlijk.

6) *Arbeid en congestie*

Transport en Logistiek Nederland geeft naar aanleiding van recent onderzoek aan dat er op termijn een flink tekort aan vrachtwagenchauffeurs kan ontstaan. Dit komt mede door het feit dat een relatief groot deel van de Nederlandse chauffeurs binnen afzienbare tijd met pensioen gaat.

Ondanks dat de filedruk in 2008 en 2009 daalde als gevolg van de economische crisis, blijft congestie een bedreiging voor de sector. In de regio betekent de komst van de A50 een belangrijke stimulans voor de bereikbaarheid. Vanaf de snelweg vormt de N329 de belangrijkste toegangsweg voor de bedrijventerreinen van Oss. In de komende jaren staat een grootschalige verbreding en verbetering van de weg op stapel met als doel deze 'toekomstklaar' te maken.

7) *Toename vervoersstromen en Maasvlakte 2*

Volgens planning zal in 2013 het eerste schip de nieuwe terminals in de Maasvlakte 2 kunnen aandoen. Deze ontwikkeling is een van de drijfveren achter de verwachte forse toename van de vervoersstromen in Nederland³³. Naar verwachting zal dit in eerste instantie vooral over de weg zijn. Op termijn zullen de vervoersstromen over het spoor en het water ook toenemen.

8) *Focus op multimodaliteit*

³³ TNO – Quick Scan: Overzicht van netwerk logistieke hot spots in Nederland, 2009. Commissie van Laarhoven - Logistiek en supply chains: innovatieprogramma, 2009

De noodzaak voor snelheid en flexibiliteit, de congestie op de Nederlandse wegen, meer duurzame vormen van transport en de vooruitzichten van groeiende vervoersstromen maken dat bedrijven blijven zoeken naar alternatieven om van A naar B te geraken. In dat kader zetten veel bedrijven in op de mogelijkheden voor multimodaliteit (weg, spoor, water). Dit werkt onder meer door in hun keuze voor transportmiddelen.

4.4 Visie en aanbevelingen

Om de positie van Oss en de regio Noordoost-Brabant als logistieke hotspot te versterken, zullen betrokkenen adequaat moeten reageren op de geschetste trends. Voor een groot deel ligt die verantwoordelijkheid bij het bedrijfsleven. Ondernemers zijn hier voortdurend mee bezig en uiteindelijk hangt het van hun beslissingen, hun bedrijf en daarmee van hun gezamenlijke sector af of een logistieke regio succesvol is. Overheden spelen vanuit hun functie als aanbieder van infrastructuur een belangrijke rol in de facilitering van de sector. Door zich als bedrijfsleven (zoals in het Logistiek Platform Oss) of als overheden (zoals in de A(s)-50) te verenigen en door als overheid en bedrijfsleven samen op te trekken, versterkt men de sector en de positie van Oss als logistiek centrum.

De aanpak van de N329 die in november 2010 van start zal gaan, betekent een belangrijke stimulans voor de toekomstige bereikbaarheid van de Osse bedrijventerreinen. De gemeente en de ondernemersverenigingen zijn druk bezig om de knelpunten en behoeften tijdens de aanleg in kaart te brengen. De weg is een essentiële randvoorwaarde voor de positie van Oss als logistieke stad.

Naast het zo goed mogelijk laten verlopen van de aanpak van de N329 liggen er nog genoeg uitdagingen voor bedrijfsleven en beleidsmakers. Op termijn gaat men er in de sector vanuit dat de vervoersstromen de komende decennia verder zullen toenemen, in eerste instantie vooral over de weg en in een later stadium ook over water en spoor. Wil Oss een groter deel van de fysieke stromen naar zich toe trekken, dan zal men ervoor moeten zorgen dat men nog beter op de belangrijkste transportassen naar het (Duitse) achterland (wegcorridor Breda-Tilburg-Eindhoven-Venlo, Maas en Betuwelijn) aangesloten raakt.

Men zal zich ook moeten profileren bij potentiële gebruikers en belanghebbenden binnen en buiten de regio. Zeker bij infrastructurele verbindingen is daarbij afstemming op regionale schaal (met bijvoorbeeld Veghel en Den Bosch) een pre. Veel activiteiten binnen de logistieke sector zijn, net als in de industrie, in zekere mate 'footloose'. De aansturing van logistieke processen kan in feite overal gebeuren zolang men er maar de juiste mensen en IT-toepassingen voor heeft. Zorg er dus samen voor dat die er zijn. Activiteiten rond opslag, verwerking en distributie zijn in dit opzicht wel meer 'grondgebonden'. Toch blijken ook deze sterk onderhevig aan beslissingen omtrent efficiëntie en schaalvoordelen. Volop reden voor overheden en bedrijfsleven om elkaar van ontwikkelingen op de hoogte te houden. Zodat problemen op tijd het hoofd worden geboden en men tot oplossingen komt die groei mogelijk maken.

5 Zakelijke dienstverlening

5.1 Inleiding

In het eerste hoofdstuk bleek dat ook de bedrijfsprestaties binnen de zakelijke dienstverlening onder druk stonden. Op de meeste indicatoren liet de sector echter veel minder volatiliteit zien dan de eerder beschreven sectoren industrie en logistiek. Zeker op het gebied van winstgroei en arbeidsproductiviteit wist de sector zich in 2009 in Oss nog positief te onderscheiden. Hoewel de werkgelegenheid in de zakelijke dienstverlening in 2009 afnam, laat de trend over de afgelopen decennia vooral in Nederland een zeer sterke groei zien. In Oss was de groei sinds 2000 minder sterk dan landelijk. Begin 2009 kwam ongeveer 10 procent van de Osse werkgelegenheid voor rekening van de zakelijke dienstverlening. In Nederland was dit rond de 15 procent³⁴. Oss is op dit moment dus geen uitgesproken dienstestad. In eerder onderzoek werd dit als een zwakte van Oss gezien. Vandaar dat de gemeente in haar Economisch Beleidsplan aangeeft de mogelijkheden voor deze sector verder te verkennen³⁵.

In het vervolg van dit hoofdstuk schetsen we de stand van zaken in de Osse zakelijke dienstverlening. Daarbij maken we een onderscheid tussen twee deelsectoren: enerzijds advies & onderzoek en anderzijds facilitaire diensten. Het hoofdstuk sluit af met een overzicht van de trends en ontwikkelingen. Op basis daarvan komen we tot een aantal aanbevelingen.

5.2 De zakelijke dienstverlening in cijfers

De zakelijke dienstverlening in Oss is goed voor ongeveer 3.300 banen verdeeld over iets meer dan 800 vestigingen. Van de werkgelegenheid in de sector valt ongeveer twee derde onder advies & onderzoek en een derde onder facilitaire diensten. In figuur 5.1 en 5.2 is van beiden de werkgelegenheidsstructuur weergegeven. Twee branches die relatief oververtegenwoordigd zijn, zijn de rechtskundige diensten en architecten en technisch ontwerp. Een mogelijke verklaring hiervoor is de internationale focus van veel Osse bedrijven en de aanwezigheid van veel maakindustrie. Oss kent in de facilitaire diensten relatief weinig werkgelegenheid in de schoonmaak en relatief veel in de overige diensten (onder meer callcenters en administratieve diensten).

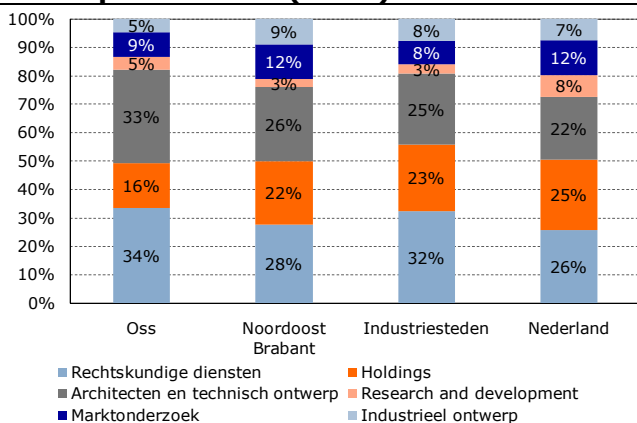
De grotere zakelijke dienstverleners in Oss zijn voornamelijk geconcentreerd in het gebied ten noordwesten en ten zuidwesten van het station. De grootste locatie voor verdere kantoorontwikkeling in Oss is het terrein van de Talentencampus³⁶. Op deze locatie richt men zich vooral op het bij elkaar brengen van ondernemers, werkgevers en onderwijs.

³⁴ Dit is exclusief financiële instellingen en (semi-)overheidsinstanties

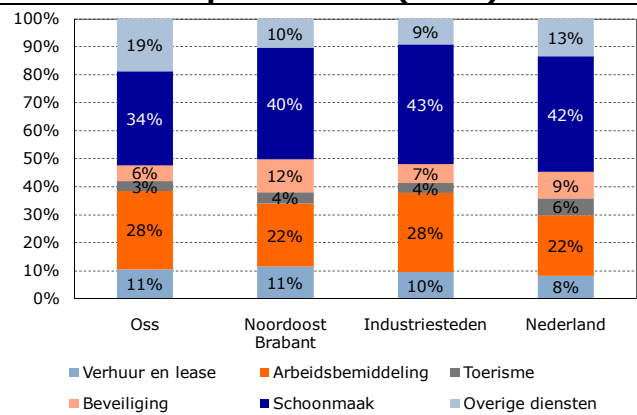
³⁵ Gemeente Oss - Oss werkt! Economisch Beleidsplan 2007-2010

³⁶ Property NL – Het Grote Gemeentebok 2009

Figuur 5.1: Advies & onderzoek naar aantal banen per branche (2009)

Figuur 5.2: Facilitaire dienstverlening naar aantal banen per branche (2009)

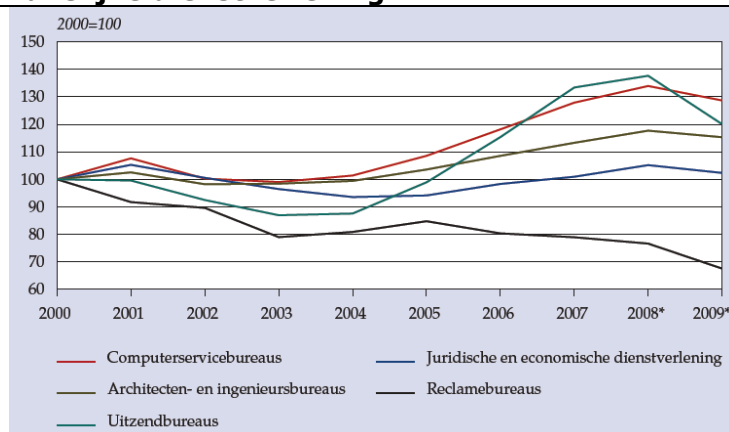
Bron: LISA, bewerking Rabobank

Bron: LISA, bewerking Rabobank

5.3 Trends en ontwikkelingen

In de inleiding schreven we dat de zakelijke dienstverlening als sector relatief veel minder hard door de crisis is geraakt dan sectoren als de industrie en logistiek. De ontwikkeling van de toegevoegde waarde van een aantal branches laat echter duidelijke verschillen zien (figuur 5.3).

Figuur 5.3: Ontwikkeling toegevoegde waarde zakelijke dienstverlening

Bron: CBS

Een voorbeeld van een conjunctuurgevoelige branche vormen de architectenbureaus. Door de krimp van het aantal orders uit de bouw nam de markt voor deze branche sterk af. Doordat de vraag naar woningen en de nieuwbouwproductie ook in 2010 nog onder druk staan, zal deze branche ook dit jaar nog de effecten voelen in haar bedrijfsvoering. Binnen de facilitaire dienstverlening vormen de uitzendbureaus het duidelijkste voorbeeld van een conjunctuurgevoelige branche. Dit is bij uitstek een branche die vooroploopt in economische neergang en herstel. Zodra bedrijven het moeilijk krijgen, zijn werknemers met flexibele en uitzendcontracten de eersten waarop wordt bezuinigd. Wanneer de vraag naar goederen en diensten weer stijgt, zijn zij ook weer de eersten die worden aangenomen. Dat de daling van het aantal uitzenduren de laatste kwartalen

afvlakt en de branche positief gestemd is over omzetontwikkeling en personeelssterkte kan dan ook als een vroege voorloper van herstel worden gezien³⁷.

De activiteiten van accountants, administratiekantoren en belastingadviseurs zijn veel minder conjunctuurgebonden waardoor in deze branche het werkaanbod goed op peil bleef. Ook de beveiligingsbranche blijkt relatief conjunctuurgevoelig. Hier wordt mede aan bijgedragen doordat het thema veiligheid de laatste jaren aan belang heeft gewonnen in het maatschappelijke debat.

Zakelijke dienstverleners in het grootbedrijf zijn zich door de crisis aan het heroriënteren op hun markt en houden alle mogelijkheden tegen het licht om die zo efficiënt mogelijk te bedienen. Dit lijkt er in een aantal branches toe te leiden dat de nationale spelers activiteiten concentreren in de grotere regionale steden (in Noord-Brabant dan met name Breda, Eindhoven, 's-Hertogenbosch en Tilburg). Met die stap sluiten ze vaak een aantal deeltkantoren in kleinere plaatsen. Voor kleinere regionale spelers opent dit mogelijkheden om zich als betrokken en nabije partner te profileren.

Zakelijke dienstverleners vormen samen met financiële instellingen en overheden de belangrijkste gebruikers van kantoorruimte. De economische crisis heeft in combinatie met een efficiëntere kantoorbezetting en het uitblijven van groei in het personeelsbestand tot een flinke daling van de vraag naar kantoorruimte geleid. In de jaren voor de crisis heeft de ontwikkeling van het aantal vierkante meters kantoorruimte in Nederland een enorme groei doorgemaakt. Met de huidige marktomstandigheden zorgt dit er echter voor dat er op sommige plaatsen, en dan vooral op grootschalige verouderde locaties, een grote component aan structurele leegstand is. Het stabiliseren van de omvang van de beroepsbevolking, de intrede van het 'nieuwe werken' en het toegenomen belang van zzp'ers in de sector zakelijke diensten en de economie als geheel³⁸ leiden tot veranderende eisen aan vastgoed. De verwachting is dat locatie, technologische vernieuwing, duurzaamheid en efficiëntie de vastgoedvraag in de komende jaren zullen domineren³⁹. Bij de projecten die nog zullen worden ontwikkeld, is het dan ook zaak om rekening te houden met deze aspecten.

5.4 Visie en aanbevelingen

De zakelijke dienstverlening heeft in Oss in vergelijking met de regio en Nederland een relatief klein belang in de werkgelegenheid. De verdere ontwikkeling van de sector biedt echter goede mogelijkheden voor de verbreding van de economische basis van Oss. Het is daarbij van belang dat men ervoor zorgt dat huidige en toekomstige ontwikkellocaties (zoals de

Talentencampus) onderscheidend zijn. Zeker in een economische omgeving waarin structurele veranderingen in de vraag naar vastgoed optreden en in een regionale omgeving

waarin de mogelijkheden en aantrekkingskracht van steden als 's-Hertogenbosch en Nijmegen boven die van Oss liggen.

³⁷ CBS – Daling uitzenduren minder groot, mei 2010

³⁸ EIM – Van onbemind naar onmisbaar: De economische betekenis van ZZP'ers nu en in de toekomst, 2007.
CBS – Meerstandigen zonder personeel, 2010

³⁹ Bouwfonds - Market update: de Nederlandse kantorenmarkt tot 2013, 2010. Twijnstra & Gudde – Nationaal Kantorenmarkt Onderzoek 2010.

De mogelijkheden voor (de bedrijven in) de zakelijke dienstverlening in Oss lijken voornamelijk te liggen op het vlak van duurzaamheid, eigen ondernemerschap en het bedienen van specifieke niches (bijvoorbeeld medische industrie en logistiek). De gemeente profileert zich als organisatie al sterk op het gebied van duurzaamheid (onder andere met het nieuwe gemeentehuis). Stimulering van ontwikkeling van duurzame werklocaties biedt een meerwaarde aan Oss als vestigingsplaats. De zakelijke dienstverlening is een sector waarin steeds meer zelfstandigen actief zijn. Met het oog op de toekomst vormt deze groep een belangrijk deel van het economisch potentieel van Oss. Het is dan ook van belang om in dienstverlening en regelgeving aan de wensen van deze groep tegemoet te komen.

Bijlagen

Bijlage 1: Definities economische thermometer

Algemeen

- Arbeidsvolume: arbeidsvolume werknemers en zelfstandigen in arbeidsjaren
- Bruto toegevoegde waarde: loonkosten + afschrijvingen + financiële lasten + bedrijfsresultaat

Variabelen economisch groei

- Winstgroei: bedrijfsresultaat 2008 t.o.v. bedrijfsresultaat 2007
- Productiegroei: bruto toegevoegde waarde 2008 t.o.v. bruto toegevoegde waarde 2007
- Investeringsgroei: investeringen 2008 t.o.v. investeringen 2007
- Arbeidsvolumegroei: arbeidsvolume 2008 t.o.v. arbeidsvolume 2007

Variabelen economisch kracht

- Arbeidsproductiviteit: bruto toegevoegde waarde / arbeidsvolume
- Rendement op eigen vermogen (REV): bedrijfsresultaat als % van het eigen vermogen
- Investeringsratio: investeringen als % van de bruto toegevoegde waarde
- Werkgelegenheidsfunctie: arbeidsvolume als % van de beroepsbevolking

Bijlage 2: Vaarwegen en belangrijkste binnenhavens Nederland

Bron: Bureau Voorlichting Binnenvaart, 2009

Bijlage 3: Referentielijst

Literatuur

- Bouwfonds (2010). Market update: de Nederlandse kantorenmarkt tot 2013.
- Bureau Voorlichting Binnenvaart (2009). Waardevol Transport, april 2009.
- CBS (2010). De Nederlandse economie 2009.
- CBS (2010). Daling uitzendingen minder groot, mei 2010
- CBS (2010). Industriebeeld, juli 2010.
- CBS (2010) Meerstandigen zonder personeel.
- CBS (2010). Persbericht 13 augustus 2010 : Economie groeit met 2,1 procent.
- CBS Webmagazine (2010). Einde aan sterke omzetsdaling transportsector.
- Commissie van Laarhoven (2009). Logistiek en supply chains: innovatieprogramma.
- Droogh Trommelen Broekhuis (2008). Winkelkompas Oss – Uden/Veghel – Land van Cuijk.
- EIM (2007). Van onbemind naar onmisbaar: De economische betekenis van ZZP'ers nu en in de toekomst.
- Gemeente Oss (2007). Oss werkt! Economisch Beleidsplan 2007-2010.
- Gemeente Oss (2006). Vitale stad en leefbare dorpen. Visie op de woonopgave in Oss.
- Goudappel Coffeng (2010). Euregionaal Koopstromenonderzoek Stadsregio Arnhem Nijmegen 2009.
- NVM (2010). Transactiecijfers Oss en omstreken 2^e kwartaal 2010.
- Pharmtech.com (2010). The Pharma Top 50.
- Price Waterhouse Coopers (2009). Pharma 2020 series executive summary.
- Property NL (2009). Het Grote Gemeenteboek 2009.
- Rabobank (2010). Economische Kwartaalbericht, september 2010.
- Rabobank – Food & Agri research (2006). De vleesverwerkende industrie in Nederland.
- Rabobank (2010). Cijfers en trends maart 2010.
- TNO (2009). Quick scan: overzicht van netwerk logistieke hot spots in Nederland.
- Transport en Logistiek Nederland (2010). Conjunctuurbericht 1^e kwartaal 2010.
- Twijnstra & Gudde (2010). Nationaal Kantorenmarkt Onderzoek 2010.

Samenstelling stuurgroep

- De heer G. Bosch, afdelingshoofd regiostimulering Kamer van Koophandel Brabant
- De heer F. den Brok, bestuurslid OVO
- Mevrouw H. Herberts-van Zwam, voorzitter TIBO
- De heer F.H.J. van der Horst, directeur bedrijven Rabobank Oss en omstreken
- De heer E. de Leeuw, plaatsvervangend voorzitter OIK
- De heer J.J.L.J Luijpen, accountmanager ondernemerszaken gemeente Oss
- De heer J. van Loon, wethouder economische zaken Oss
- De heer R.B. Prins, voormalig locatiedirecteur Organon – scheidend voorzitter OIK
- De heer A. Verhoeven, accountmanager Kamer van Koophandel Brabant
- De heer T.C.G.T.M. Vinken, directievoorzitter Rabobank Oss en omstreken

Deelnemers interviews

- De heer J. ter Horst, directeur modehuis Ter Horst Van Geel
- De heer G.J. van der Kroon, directeur Den Hartogh Liquid Logistics – voorzitter Logistiek Platform Oss
- De heer J.M.P. van der Laak, directeur de Beer accountants en adviseurs
- De heer J. van Loon, wethouder economische zaken Oss
- De heer J.J.L.J. Luijpen, accountmanager ondernemerszaken gemeente Oss
- De heer P. Moors, CFO Brabant Alucast
- De heer R.B. Prins, voormalig locatiedirecteur Organon – scheidend voorzitter OIK
- De heer J. Verwijst, manager finance Wijnen Meat B.V.
- De heer H. Windmüller, algemeen directeur Brabant Wonen

Colofon

Titel

De Kracht van Oss

Ondertitel

Perspectief door goede keuzes en krachtige samenwerking

Auteurs

T. Geijer MSc. (Rabobank Nederland)
W. van der Velden (Rabobank Nederland)

Eindredactie

Enrico Versteegh (Rabobank Nederland)

Publicatiedatum

1 november 2010

In opdracht van

Rabobank Oss en omstreken

Contactadres:

Rabobank Oss e.o.
Postbus 120
5340 AC Oss
(0412) 67 33 33
info@oss.rabobank.nl
www.rabobank.nl/oss

©RabobankNederland,2010

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan daaronder mede begrepen gehele of gedeeltelijke bewerking van het werk, zondervoorafgaande toestemming van Rabobank Nederland.

No part of this publication may be reproduced in any form by print, photo print, microfilm or any other means without written permission by Rabobank Nederland.